IDEEËN VAN FREUD

Naar aanleiding van eenige artikelen in het dagblad „De Telegraaf" door Prof. Dr. G. JELGERSMA, Hoogleeraar in de Psychiatrie aan de Universiteit te Leiden

DOOR

J. OLTEN

BAARN
HOLLANDIA-DRUKKERIJ
1925

IDEEËN VAN FREUD

Naar aanleiding van eenige artikelen in het dagblad „De Telegraaf" door Prof. Dr. G. JELGERSMA, hoogleeraar in de Psychiatrie aan de Universiteit te Leiden

DOOR

J. OLTEN

BAARN
HOLLANDIA-DRUKKERIJ
1925

IN Juli 1924 schreef professor JELGERSMA een vijftal artikelen in „de Telegraaf" onder het opschrift: „Ideeën van Freud". — Wat zag er dit alles goed en onschuldig uit, maar wat een verschil wanneer men de boeken van FREUD zelf eens naslaat — en nog vreemder indruk maakt de lectuur van het 2de artikel als het gaat over „dit onbekende iets, dat achter de symbolen — de verschijnselen van de ziekte — zit en waartegen de patient niet kan strijden, omdat het hem onbekend is". „Het doel der behandeling is: dit onbekende den patiënt te openbaren". — En hier lezen wij gespatieerd: „Dit trachten wij te doen volgens de methode, die FREUD ons geleerd heeft". — Die methode van FREUD is echter zoo verweven met diens overige theorieën en zienswijzen, die in de hoogste mate afkeurbaar zijn, dat wij niet kunnen nalaten de onschuldige woorden van prof. JELGERSMA, saamgevat onder 't opschrift „Ideeën van Freud", van eene andere zijde, en zoowaar geen onschuldige en nog minder een gefantaiseerde, te belichten. Ik kan den lezer niet beter aanraden dan de werken van FREUD zelf in te zien en dan te oordeelen. Bladzijde op bladzijde wordt daar onder de weerzinwekkendste woorden de sexueele vraag behandeld — altijd hetzelfde, welk boek, welk hoofdstuk men opslaat. — En FREUD zegt dan ook ronduit, dat hij als grondslag van alle neurose en psychose het sexueele moment aanneemt. — Waar hij in zijn verhandelingen over de „infantiele sexualiteit" van zijn oorspronkelijke opvatting terugkomt, dat dáár de oorzaak zou liggen van alle latere neurose, zoo blijft hij toch vasthouden aan de beteekenis van zijn Oedipus-complex [1]), als grondslag van alle latere zenuwstoornissen.

In het eerste artikel, 28 Juni 1924, spreekt prof. J. over „den Weerstand" dien FREUD ontwikkelt tegenover zijn aanhangers. Prof. J. haalt hier voorbeelden aan van nieuwlichters: MENDEL, SEMMELWEISS, ROBERT MAIER, wie de ondervonden weerstand tot krankzinnigheid bracht. — Zij waren dan ook, lezen wij, niet geëquilibreerd. — Maar FREUD, die dit wel is, waarmee wapent deze zich tegen den grooten weerstand, dien hij ervoer? „Hij is er kennelijk op gesteld, knappe en degelijke psychiaters er telkens weer in te laten loopen. Misschien weet hij zelf niet dat hij het doet; hij is als ieder ander in het bezit van een ongeweten geestesleven, dat ook hem parten kan spelen". — „Het is alsof FREUD voor zijn opinie's een vorm kiest, waarvan hij vooruit kan weten, dat deze aan zijn tegenstanders ergernis moet geven, omdat hij in dien vorm

[1]) Dit woord is ontleend aan de sage van Koning Oedipus, die een vrouw beminde zonder te weten dat het zijn moeder was en een koning doodde zonder te weten dat het de echtgenoot van die vrouw, dus zijn vader was. Nu beweert de Psycho-analyse dat deze sage haar ontstaan dankt aan het psychologisch feit dat ieder mannelijk kind onbewust op zijn moeder verliefd is en zijn vader zou willen dooden (ook onbewust).

door hen niet begrepen kan worden". — En als voorbeeld wordt hier aangehaald de bekende uitdrukking van FREUD: „vlucht in de geestesziekte". — Zoo'n uitdrukking, meent prof. J., moet den weerstand wekken van tegenstanders, omdat „vlucht" doet denken aan „opzettelijkheid en veiligheid". — Op die wijze „vlucht" men niet in den waanzin. Wat FREUD door het woord „vlucht" bedoelt, zou hij zelf het best den vrager kunnen verklaren, die hierover in het onzekere is. Misschien is er alleen mee bedoeld „verplaatsing, „conversie" en niet meer. Dat dit woord als andere bij FREUD een misleidende grap zou bedoelen tegenover zijn critiekbeoefenaars is moeilijk aan te nemen — en dat zulke grappen een uitdrukking zouden zijn van FREUD's onbewuste dat hem „parten speelt" om hem tegen een mogelijk schadend geweld van aanvallen te beschermen, is nog meer te betwijfelen. — 't Zou toch wat moois zijn, dat iemand, die een genie wordt genoemd en als een von Humboldt betiteld, als onderricht en leiddraad aan zijn gehoor grapjes van zijn onbewuste zou schenken. Daar zouden de meesten dan toch al heel weinig aan hebben. — In hetzelfde courantenartikel van 28 Juni lezen we, dat FREUD niet alleen „vervloekt is en tegengewerkt, maar, wat het ergste is, in zijn meest belangrijke wetenschappelijke vondsten belachelijk is gemaakt". — „Nergens lachen mannen, en ook wetenschappelijke mannen, meer over dan over sexualiteit. — Elke man is toegankelijk voor een sexueele grap". — Dit is geen compliment van prof. J. aan zijn collega's en aan zijn geslachtsgenooten.

„Welnu, de gewone objectie tegen het werk van FREUD is, dat het als een sexueele grap wordt beschouwd". — Ik wil ter opheldering eens een van die sexueele grappen van FREUD aanhalen en hoop voor mijn lezers, dat ze er niet om lachen zullen:

„Eine ältere Dame zieht mitten in der Sitzung, angeblich um sich durch ein Bonbon an zu feuchten, eine kleine beinerne Dose hervor, bemüht sich sie zu öffnen und reicht sie dann mir, damit ich mich überzeuge, wie schwer sie aufgeht. — Ich äussere mein Misstrauen, dass diese Dose etwas Besonderes bedeuten müsse, ich sehe sie heute doch zum ersten Mal. — Darauf die Dame im Eifer: Diese Dose trage ich immer bei mir, ich nehme sie ueberall mit, wohin ich gehe". — Dan maakt analyticus haar lachend opmerkzaam „wie gut ihre Worte auch zu einer anderen Bedeutung passen. Die Dose ist nur eine Vertreterin des weiblichen Genitales" (bl. 68). Nu bedoelt FREUD hiermee geen grap maar hoogen ernst, evenals al dergelijk soort „grappen" die men bij hem leest. Zijn zij dan mogelijk een barricade door zijn onderbewuste opgeworpen tegen de pijlen zijner tegenstanders? [1]) Zal zoo'n aangesprokene lachen bij een dergelijk grapje? Ik hoop voor haar van neen. Maar 't is waar: prof. J. spreekt hier ook alleen maar van mannen.

In het 2de courantenartikel van 2 Juli verklaart prof. J. dan nader wat FREUD kan bedoelen met „vlucht in de psychose" en komt tot de conclusie, dat hier werkelijk van een schuilplaats en rustplaats

[1]) Bruchstück einer Hysterie-analyse, waaruit ik ook verder zal citeeren.

kan worden gesproken. — Over „de vlucht in de neurose" (ook een uitdrukking van Freud), spreekt prof. J. als een kwelling, als een hinderlijke onderstrooming, die het symbool oproept en die door de opklaringen, de hulp van een ander, kan worden verwijderd. — Het heet de onbegrepen strijd te zijn tusschen het bewust en onbewust geestesleven, wat bij den zenuwlijder de kwellingen en hindernissen in het leven roept, die hij niet door zijn wilskracht op zij kan zetten en die maar al te vaak zijn levenstaak belemmeren en onmogelijk maken. — Maar bij den krankzinnige, zegt prof. J., is dit anders: „Bij den krankzinnige is de strijd tusschen bewust en onbewust geestesleven uitgestreden" — en verder: „de krankzinnige, evenals de normale mensch, heeft weer een inwendigen vrede bereikt", en verder: „Voor het inwendig conflict is bij hem een uitwendig in de plaats getreden, daar de omgeving zijn waan en zijn hallucinatie's niet als waarheid wil aanvaarden. — Dit uitwendig conflict is echter veel gemakkelijker te dragen". — En nu, heet het, mag FREUD van „een vluchten in de psychose" spreken, omdat de psychose voor het onbewuste, niet voor het bewuste, geestesleven altijd lustfactoren bevat — en verder weten wij, dat ook voor het bewuste leven tot zekere hoogte en in zekeren zin in de psychose een geluk verborgen is. — De patiënt heeft zijn inwendige rust teruggekregen, de strijd is uitgevochten, en dat daar de uitwendige strijd voor in de plaats komt, is van geen beteekenis, men kan desnoods met de geheele wereld ruzie hebben, als het binnen in maar vrede is. — Er blijft dus altijd iets over van een wenschvervulling, juist als bij een droom, en daarom mag FREUD blijven spreken van een keus". — Deze zonderlinge uitspraak was zoo in strijd met wat ik uit persoonlijke ervaring van waanlijders weet, dat ik met mijn twijfel mij tot den directeur van een krankzinnigengesticht wendde, iemand van groote en bekende prestatie's. — Hij zei: „Voor den lijder aan vervolgingswaan is het leven een hel, dus allesbehalve een wenschvervulling; „voor den lijder aan hoogmoedswaan kan het in zekeren zin een hemel zijn, gelijkstaande aan mooie droomen". — Ik verwachtte een dergelijke uitspraak, trouwens wie ook de conflicten van den waanlijder aan vervolging bijwoonde, kan moeilijk spreken van lustfactoren voor het onbewuste evenmin als van de onbeduidendheid van zijn conflict met de buitenwereld, die zijn waan niet wil aanvaarden. — Wij kunnen hier met recht meer van een hel dan van een vrede-oord spreken, en men kan moeilijk zeggen, dat hier in de psychose een geluk verborgen is.

Het zou mogelijk zijn dat ik de bedoeling van prof. J. niet goed begreep, maar ik neem de woorden zooals ze er staan. — En 't is mij ook niet te doen om deze meeningen tegen te spreken; niemand is er mee gebaat of geschaad. — Maar 't is mij te doen om de ideeën van FREUD eens van eene andere zijde te belichten als in deze couranten-artikelen wordt gedaan.

Aanstonds na deze uitspraak over het betrekkelijk geluk der psychose, zegt prof. J.: „In het bovenstaande heb ik, hoewel min of meer op mijn eigen manier, het wezenlijke van de psycho-analyse medegedeeld, en ik zou mij kunnen voorstellen, dat de aandachtige lezer vroeg, wat daaraan nu

toch zoo aanstootelijk is en waarom er zoo tegen den schepper van dit systeem wordt te keer gegaan?"

Ja, wie zal te keer gaan tegen de methode, die prof. J. in deze dagbladartikelen beknopt omschrijft, er bijvoegend „op mijn eigen manier". Zeker niemand; er is geen aanstootend woord in te vinden. — Maar men zie nu eens de boeken van FREUD zelf in en men zal al heel gauw tot een gewijzigde opinie van waardeering komen. — Wij hebben dit in het begin van dit geschrift al met theoretische woorden toegelicht, we zullen dit nu aanstonds met voorbeelden doen.

In het 3de couranten-artikel spreekt prof. J. over het „onbewuste geestesleven" en zijn verhouding tot het bewuste. — Hij raakt hiermee den grondslag der psycho-analytische leer, niet alleen op geneeskundig, maar ook op godsdienstig, opvoedend terrein, of waar ook de analyse haar voet zet, aan. Hij omschrijft hier het bewuste geestesleven en uit de meening, dat de meeste menschen ook wel een onbewuste geesteswereld, die grooten invloed had en moest hebben, bij zichzelf en anderen toestemmen.

Bij de concrete gevallen echter, hier bedoeld bij de analytische behandeling, komt de „gewone objectie, dat zoo iets, d.w.z. die onbewuste gedachte of dat onbewuste gevoel, bij hem of haar nooit was voorgekomen". — „Als dan het ongewetene te voorschijn wordt gehaald, verschijnt tegelijk de objectie, dat dit onjuist is, omdat hij of zij het niet weet". Dan heet het de taak te worden van den geneesheer om te overtuigen — en dit, zegt prof. J., gaat in den regel gemakkelijker bij critische en verstandige menschen dan bij domme en te goedgeloovige, die direct alles toestemmen, waardoor de analyse een zeer te waardeeren correctie mist".

„Krankzinnigen", zegt het artikel verder, „kunnen niet op de gewone wijze geanalyseerd worden. — Daar is echter iets anders, dat de zaak heel gemakkelijk maakt". — Wij begrijpen al wat hier bedoeld en ook nader omschreven wordt: het geëindigd conflict, dat bij den zenuwlijder bestond, maar bij den krankzinnige stierf om het onbewuste tot nagenoeg onbegrensde heerschappij te laten.

Nadat prof. J. de belangrijkheid van de geestelijke behandeling ook van krankzinnigen heeft betoogd en den stoot, dien FREUD hieraan zou gegeven hebben, zegt hij: „Toch stuiten de resultaten bij het ontwikkeld publiek en niet minder bij de medici op grooten weerstand" — en hij laat het artikel sluiten met „een sprekend en niet oninteressant voorbeeld hiervan". Nu, dunkt me, had prof. J. wel doorslaander voorbeelden kunnen geven dan hij hier doet, want de veelvuldige weerstanden zijn, God zij dank, wel op deugdelijker en afdoender gronden gegeven dan hier aangehaald: het gaat hier nl. over het thema der droomuitlegging na een diner als onderwerp van gezelschapsgesprek: — Een dame betuigde haar twijfel aan de droomverklaring, die een ongehuwde vriendin, iemand van ruim 40 jaar, van haar analyticus ontving. Zij droomde nl. vaak, dat zij te laat aan den trein kwam, en nu zei haar dokter haar, dat dit beteekende, dat zij op haar tegenwoordigen leeftijd te laat voor het huwelijk was gekomen. — Als prof. J. nu dit gesprek na een

diner met damesgasten een sprekend voorbeeld noemt van den strijd dien de psychoanalyse ervaart, dan had hij beter gedaan met doordachte betoogen van deskundigen en vakmenschen aan te voeren, waarnaar de onpartijdige, onderzoekende en ontwikkelde lezer gaarne geneigd is te luisteren. — En als prof. J. dit betoog over weerstand begint met de woorden: „als specialiteit in droomen en droomuitleg heb ik bij de dames altijd een gretig en dankbaar gehoor", dan weten we waarlijk niet hoe we het hebben. — Is het niet of we lezen: prof. J. werkt met het ei of leest uit koffiedik. — Onhandiger betoog over den weerstand tegen FREUD's leer, in deze kolom aangehaald, is wel moeilijk denkbaar.

Het 4de couranten-artikel van 9 Juli heeft tot opschrift: „Het onbewuste in het normale geestesleven". — Het bepleit de beteekenis van dit onbewuste voornamelijk aan de hand van voorbeelden uit het bekende boek van Freud: „Psycho-Pathologie des Alltagsleben".

De hier aangehaalde voorbeelden hooren tot de fatsoenlijkste uit dit boekje, dat overigens vol staat met schandelijke onzinnigheden. — Wie zich hiervan wil overtuigen, leze zelf.

Het besluit van de voorbeelden in genoemd artikel 4 is: „Wij staan dus ook hier weer voor een inwendig geestelijk conflict tusschen een onbewusten of weinig bewusten wensch en een sterk bewusten plicht". — Het onbewuste heet in den regel het terrein van den wensch. — Een der hier aangehaalde voorbeelden is: een dame had tot op den avond voor haar bruiloft vergeten haar bruidskleed aan te passen: verklaring hiervan zou zijn: de wensch van haar onbewuste was tegen het aangaan van het huwelijk gekeerd. — Het gevolg was dan ook een spoedig volgende echtscheiding. — In verband met deze betoogingen zegt prof. J. in het voetspoor van FREUD, dat men sprekende van het toeval niet voldaan mag zijn, maar moet erkennen voor een groot raadsel te staan. — Hierop verder gaande bespreekt het artikel het oorzakelijk verband en de wetmatigheid van alles wat wij buiten ons waarnemen te bestaan en komt dan tot de vraag: Zijn we in ons innerlijk geestesleven vrij of is ook dit aan wetmatigheid onderworpen, m. a. w. is het gedetermineerd. — Het wordt mij uit dit artikel niet duidelijk in hoever deze gedetermineerdheid hier als geldig wordt beschouwd — maar volgens de leer van FREUD is zij voor ons onbewust leven absoluut en grijpt daardoor ook grootendeels op ons bewuste leven in — want volgens FREUD is voor een groot deel en in de meeste gevallen het onbewuste primair en de grootste drijfkracht in ons bewust bestaan. — FREUD's volgelingen: STEKEL, RANK, SILBERER en meer begaan dezen zelfden weg van bewijsvoering en trachten hier te bewijzen door tal van voorbeelden, waarbij het echter van absurditeiten en zedelooze beweringen overvloeit.

Het 5de en laatste couranten-artikel van 12 Juli handelt over „het onbewuste in het ziekelijk geestesleven" — Hier wordt o.a. aangehaald het automatisch schrijven, waarbij de persoon, die schrijft, den inhoud van het geschrevene niet weet en waar blijkbaar een splitsing van de persoonlijkheid plaats heeft. — Soms zijn hier het bewuste en onbewuste niet, soms wel in tijd gescheiden. — Intellectueel staat de zieke hier

beneden zijn normaal leven; emotioneel is hij dikwijls zeer beroerd, en hieruit besluit prof. J. „dat intellectualiteit en emotionaliteit niet aan elkaar evenwijdig loopende eigenschappen zijn" — en „men neemt de hevigste emotie's waar bij de lagere vormen van intellectualiteit" — Dit is zeer begrijpelijk, daar er hier spraak is van twee zijden van het zieleleven, waarvan het verstand ongetwijfeld de superioriteit wegdraagt. — Een van de opgaven aan den mensch is de aan hem verbonden emotiewereld in zijn eigen samengesteld wezen te zuiveren en dan kan er geen sprake meer zijn van hevige emotie's, maar van een gezuiverde en van veredeling doorstroomde gevoelswereld. — Het emotioneele leven, hierboven bedoeld, is dat van 's menschen lageren of in ieder geval min-superieuren aard en als zoodanig secundair en in staat een ziektevormende rol te spelen, als hier bedoeld. — Een psychiater sprak eens van FREUD als een gesplitste persoonlijkheid, een lijder aan schizofrenie. Het accent, dat hij bij alles en altijd op de seksualiteit legt, zoo dat hij het besef schijnt te missen van het abnormale in deze zijde van zijn persoonlijkheid, doet hem volgens dezen psychiater behooren tot dit soort zielszieken.

Het thema der persoonlijkheidssplitsing brengt prof. J. dan tot het bespreken van „den zoogenaamden dubbelganger". — Dit geval wordt dan gegeven als een voorbeeld „waar de beide deelen der persoonlijkheid niet zoo heel veel in waarde verschillen". Als ik mij bepaalde gevallen van dubbel-gaan voor den geest roep, dan is bijna overal de dubbelganger in de minderheid: meest een kwaadaardige, grillige automaat, vol plaag- en dwangzucht — en geen wonder, want meestal schept hij zich zelf uit 's menschen lageren aard. — RANK, een van FREUD's meest geliefde jongeren, heeft over dit onderwerp uitvoerig geschreven in zijn boek: „Psycho-analytische Beiträge zur Mythenforschung". Natuurlijk is de ziel hier van psycho-analytisch standpunt bekeken. Prof. J. zegt dat hij voorloopig „alleen wil wijzen op het uiterst belangrijk psychologisch-litteraire vraagstuk dat hieraan verbonden is". — Een tegenhanger van bedoelden dubbelganger is de verdubbeling der persoonlijkheid (bewustzijn), in de christen-mystiek, speciaal de Katholieke-, omschreven als de gave der ubiquiteit. — In de Indische geheimleeren komt dit vraagstuk met volledige verklaring voor. — Maar de Westersche geest staat in den regel zoover van dit soort beschouwingen, dat het misschien de moeite niet loont er veel over te zeggen. — En toch raakt het een der belangrijkste kanten van de vraag, waarmee wetenschap en godsdienst in 't algemeen zich plegen bezig te houden: het wezen van den mensch en zijn bestemming. Wat is het principale zeer groote onderscheid tusschen dubbelganger en de gave der ubiquiteit? De eerste houdt verband met 's menschen lagere, de laatste met 's menschen hoogere natuur — de eerste hoort thuis in het rijk van 's menschen onderbewuste, de tweede kan alleen voorkomen bij een sterk, uit moreele krachten opgebouwd bewustheidsleven. —

Als derde voorbeeld van „het onbewuste in het ziekelijk geestesleven" — en hiermee sluit de reeks artikelen — wordt een en ander betreffende de hypnose besproken, en wel eenige verschijnselen betreffende de post-

hypnotische suggestie. — Het sujet (hier bedoeld: patient) volbrengt na de hypnose, zonder dat hij zich het gesuggereerde van onder den slaap herinnert, het hem opgedragen bevel van zijn hypnotiseur. — „De persoon weet het niet, dat hij weet, hoe hem in de hypnose een opdracht is gegeven". — Dit bewijs van het onbewuste weten ligt nog al voor de hand, maar een bewijs is het toch ook — en wel een dat aanschouwelijk gemaakt kan worden — en daarom in zekeren zin van meer waarde dan de zoo vaak veronderstelde en gefantaiseerde onbewustheid-toestanden, die de analyse in haar behandeling weet voor den dag te halen. Besproken artikel dijt op het einde van zijn bespreking het bewijs, dat de hypnose levert van een onbewust weten, nog uit tot het spreken en handelen van den patient gedurende de hypnose zelf. —

Mijn eerste ervaring op dit gebied was met een boerenvrouw, die nooit haar dorp verliet, nooit las en niets wist dan wat haar naaste omgeving betrof: in hypnose beschreef zij een Zwitsersch landschap, waar een familielid van mij vertoefde, en ook andere dingen op afstand in treffende bijzonderheden; ook slaagde bij haar mijn proeven met post-hypnotische suggestie en wel op de minuut. — Dergelijke bewijzen van een onbewust weten staan iederen ernstigen onderzoeker open, — en (in zeker opzicht) stemmen wij dan ook in met de gespatieerde woorden van prof. J.: „dat het zoo beperkte onbewuste in sommige omstandigheden uitgebreider is dan het onafzienbaar uitgestrekte bewuste geestesleven".

Tot de stellingen van FREUD behoort echter het betoog, dat het onbewuste in het algemeen de primaire, richtende en overwegende beteekenis heeft in 's menschen zieleleven; dat diens doen en laten dien tengevolge is gedetermineerd. — Waar er dan hier en daar ook gesproken wordt van domesticatie, kan dit woord genoemde grondstelling niet opheffen of verzachten. Een bewijs hiervan leveren de boeken van FREUD zelf met hun reeksen van behandelings-voorbeelden, die voor iederen onderzoekenden lezer toegankelijk zijn. —

Eenige bladzijden terug zeiden we de methode en ideeën van FREUD eens in beeld te zullen weergeven: wij kiezen daartoe thans een van de beelden, die hij ons zelf aan de hand doet in een van zijn omschreven behandelingen met zieken. — Het gaat hier over de behandeling van een meisje van 18 jaar, dat hij Dora noemt, om haar waren naam uit „begrijpelijke discretie" te verbergen — Tegen haar twaalfde jaar was zij aan migraine en nerveus hoesten lijdende. De migraine was tegen haar 16de jaar voorbij, maar het hoesten hield aan. Toen zij onder behandeling kwam was het aantal hoestaanvallen niet te bepalen. Soms hielden ze drie tot vijf weken aan, eens ook meerdere maanden. — In de eerste helft van een dergelijken aanval was, ten minste in de laatste jaren, volslagen stemloosheid het lastigste symptoom. Elektriseeren en waterbehandeling waren zonder gevolg gebleven. — Zij was het moe geworden artsen te raadplegen, en ook tot mij, zegt FREUD, dreef haar slechts het machtwoord van haar vader. — Het hoofdkenmerk van haar ziek-zijn was op dat oogenblik ontstemming en karakter-verandering geworden. — Zij was blijkbaar noch met zich zelf, noch met de haren

tevreden, behandelde haar vader onvriendelijk en verdroeg zich in 't geheel niet met hare moeder, die haar in de huishouding betrekken wilde. — Omgang vermeed zij; zoover vermoeidheid en verstrooidheid, waarover zij klaagde, het toelieten, hield zij zich bezig met het aanhooren van voordrachten voor dames en verder met ernstige studie. — Op zekeren dag werden haar ouders opgeschrikt door een brief, dien zij in of op de schrijftafel van het meisje vonden, en waarin zij afscheid van hen nam, omdat zij het leven niet meer kon dragen. Het heldere inzicht van den vader, lezen we, deed hem wel aannemen, dat geen ernstig voornemen tot zelfmoord het meisje beheerschte, maar, hij bleef ontsteld, en toen eens na een kleine woordwisseling tusschen vader en dochter bij de laatste voor het eerst een aanval van bewusteloosheid optrad, werd besloten haar ondanks haar tegenstand onder mijne behandeling te stellen".

Ik heb deze beschrijving opzettelijk letterlijk gecopieerd opdat de lezer niet twijfele aan mijn juist georiënteerd zijn bij besprekingen die volgen [1]).

Hier reeds maakt FREUD de opmerking bij de vermelding van het plan tot zelfmoord, dat de vader er niet aan geloofde. Ik leg hier klem op, omdat in de geheele behandeling die volgt, de voorgestelde meening van FREUD moet worden waar gepraat, — waarbij hij telkens en telkens weer de bevestigingen en ontkenningen van het meisje voorbij gaat, wanneer ze niet in zijn kraam te pas komen. — Soms zegt hij haar openlijk: Uw „neen" is voor mij „ja" en uw „ja" is voor mij „neen" — en waar hij het niet zegt, denkt hij het. En toch brengt hij in zijne beschrijving lof aan het verstand en de zedelijke vorming van het meisje, wat niet wegneemt, dat hij herhaaldelijk hare nadrukkelijkste beweringen ontkent en hare ontkenningen voor zich zelf tot beweringen maakt, eenvoudig, omdat zijn „Kausalitätsbedürfniss" als analyticus het eischt voor zijn diagnose. — Hij begint al met hier in dezen afscheidsbrief aan haar ouders comedie en wraakzucht te zien, en dat ondanks haar bewusteloos worden, dat toch wel op diepe emotie wijst, en haar verwonderde vraag: „Hoe hebben ze den brief gevonden? Hij was toch in mijn schrijftafel gesloten?" FREUD maakt hier de opmerking: „ik vermoed dat zij den brief haar ouders zelf in handen heeft gespeeld". (bl. 17). De analyticus begint dus dadelijk haar niet te gelooven, wèl een bewijs voor wat wij hebben te denken van zijn herhaalde omschrijving „een verstandig en zedelijk meisje". —

Op bl. 18 wordt het opnieuw aan het goed begrip van den vader toegeschreven, dat analyticus niet lang naar den laatsten vorm der ziekte van het meisje heeft te zoeken. — Haar eigen beweringen schijnt hij bij dit alles voor weinig of niets te tellen. Alleen de taal van haar onbewuste: droom, vrije inval, symptoomhandeling hebben voor hem beteekenis. — De vader deelt dan den analyticus mee, dat hij en zijne familie in het plaatsje B., waar de vader een gezondheidskuur deed,

---

[1]) Het geval is te vinden in de Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre von Prof. Dr. SIEGM. FREUD; zweite Folge.

een intieme vriendschap met een echtpaar gesloten hadden, dat daar sinds meerdere jaren verbleef.

Mevrouw K. had hem tijdens zijne ernstige ziekte verpleegd en daardoor zijne dankbaarheid onveranderlijk verworven. (bl. 18). Over den vader wordt ons meegedeeld (bl. 12) dat hij omstreeks het 6de jaar der patiente aan tuberculose ging lijden en daarom met zijn familie naar een zuidelijke, gunstig gelegen stad B. trok. Als zijn longlijden genas, bleef hij voorzichtigheidshalve de eerste tien jaren bij voorkeur met zijne familie nog in B. In dien tijd traden nieuwe ziekteaanvallen bij hem op, waarvan de ergste was een aanval van „Verworrenheit" met verlammingsverschijnselen en psychische stoornissen. — Deze toestand bracht hem onder FREUD's behandeling, die hem als lijder aan geslachtsziekte cureerde. Zijne, door FREUD zoo geloofwaardig geachte meedeelingen omtrent zijne dochter, zet hij aldus tegen den analyticus voort: Mijnheer K., wiens vrouw hem zoo liefdevol verpleegde, was steeds zeer vriendelijk tegen zijn dochter geweest, had wandelingen met haar gemaakt, haar kleine cadeaux gegeven en niemand had daar ooit aanstoot aan genomen. Dora had den beiden kinderen van het echtpaar dikwijls haast moederlijke zorgen bewezen. — Wat gebeurt nu? Vader en dochter bezoeken zekeren zomer de familie K. op een badplaats, waar deze tijdelijk verbleef. — Toen de vader terug zou reizen, verklaarde het meisje met groote beslistheid mee terug te willen, wat ook gebeurde. — Eenige dagen later gaf zij aan hare moeder, om het ook haar vader mee te deelen, de opheldering van dit voor haar opmerkelijk gedrag: mijnheer K. had, zoo haar mededeeling, op een wandeling na een vaart op het meer, het gewaagd haar met een liefdesverklaring aan boord te komen. — Toen de beschuldigde hierna door den vader van Dora ter verantwoording geroepen werd, ontkende hij nadrukkelijk iederen stap in bedoelde richting en „hij begon het meisje verdacht te maken, dat volgens de mededeelingen van zijne echtgenoote, mevrouw K., slechts belangstelling toonde voor sexueele dingen" (bl. 19).

Als wij de geheele behandeling van dit ziektegeval, dat tot titel draagt: „Bruchstück einer Hysterie-analyse" ten einde lezen, dan krijgen wij zoo duidelijk den indruk dat onder al de personen, die in deze geschiedenis een rol spelen, Dora nagenoeg de eenige is met een karakter, waar, edel, bezonnen — en dat zij de treurige dupe was van intrige, leugen, gewetenloosheid van anderen en de miskenning van haar zielsgeneesheer. —

— „Ik twijfel er niet aan", redeneert haar vader verder over zijne dochter met den analyticus, dat dit voorval (met de familie K.) schuld draagt aan Dora's ontstemming, prikkelbaarheid en zelfmoord-ideeën. — Zij verlangt van mij, dat ik de betrekking met den heer K. en vooral met diens vrouw zal afbreken, voor wie zij vroeger haast vereering had. Ik kan dit echter niet doen, want, ten eerste houd ik het verhaal van Dora over het onzedelijk optreden van K. voor een fantaisie — en ten tweede ben ik aan mevrouw K. door eerlijke vriendschap gebonden en mag ik haar geen leed doen... Met het oog op mijn gezondheidstoestand behoef ik u wel niet te verzekeren, dat achter deze verhouding

niets ongeoorloofds steekt". — Later blijkt het, dat deze laatste woorden van den vader een leugen bevatten evenals de beschuldigingen van den heer K. en zijne vrouw ten opzichte van Dora — en toch zegt FREUD bij het begin zijner verhandeling: „Ich dankte es dem schon mehrmals hervorgehoben Verständniss des Vaters, dat ik niet naar de laatste ziektevorming van 't meisje hoefde te zoeken".

De behandeling beginnend, neemt analyticus dan aan, dat in het gebeurde met den heer K. en daarop volgende krenking van eergevoel het psychisch trauma gegeven is, dat destijds door hem en BREUER als noodzakelijke voorwaarde tot het ontstaan van een hysterischen ziektentoestand gesteld werd. — Hier wordt de nevenverklaring aan toegevoegd, dat analyticus deze theorie ook thans niet voor onjuist maar voor onvolledig verklaart. — Een bewijs hiervoor vindt hij in dit bijzondere geval ook hierin, dat hoesten en aphonie reeds in de kindsheid, vele jaren voor laatstgenoemd trauma, aanwezig waren. — Op bl. 15 lezen wij over deze hoestaanvallen de omschrijving „tot welke een gewone katarrh wel de aanleiding zal gegeven hebben". Alsof zwakte en gevoeligheid van een orgaan niet genoeg kan zijn om dit onder physische invloeden als afkoeling, klimaat, enz. voor lange jaren tot ziekte te disponeeren. Psychische invloeden zullen hier bij nerveuzen gemakkelijk hun invloed doen gelden, maar bij de analyse worden voorwaarden vooropgesteld — en welke — waarin het ziektebeeld moet passen als een schilderstuk in een lijst. — Het Procrustusbed staat klaar — arme patiente laat u rekken en duwen tot gij, ten behage van uw onderzoeker, pasklaar zijt gemaakt! — Inquisitieslachtoffer van psychische beulerij, ik beklaag u. —

Op bl. 76 lezen wij: „Dat wij in het geval van Dora tot veronderstellingen en rondingen moeten komen, is door te vroeg afgebroken analyse als bevestigd". — (Zij loopt namelijk uit de kuur en geen wonder; het ware te wenschen dat ze het allen deden!) Als analyticus na eenigen tijd van behandeling de voorwaarde opstelt, die hij zegt gevonden te hebben voor haar hoesten en heeschheid, lezen wij: „Onderaan is een werkelijke organische dispositie tot hoesten aan te nemen, zooals de zandkorrel, om welke het schaaldier de parel vormt". De neiging heet hier fixeerbaar, omdat zij een lichaamsdeel (mond en keel) betreft, dat de beteekenis van erogene zone bij het meisje in hoogen graad zou hebben bewaard. — Zij heet hierdoor in staat „de opgewekte libido uitdrukking te geven". In de eerste plaats is dit woord „erogene zone" weer een van die jargon-termen, die in het systeem van Freud een gewichtige plaats bekleeden, maar voor een niet-analyticus onzin zijn. — Er blijkt uit de bekentenis van het meisje nergens dat haar opgewekte libido zou hebben kunnen „vluchten" naar haar keel, omdat haar mond een bijzondere libidineuze toegankelijkheid zou hebben bewaard: — („Door zuigen op haar vinger als kind") bl. 24. Dit verschijnsel bij kinderen heet een surrogaat van gewichtige beteekenis. — Arme kleinen, zuigt maar toe, ten spijt van alle analytici. —

Maar wij loopen vooruit, laten wij terugkeeren naar het begin der analyse met het genoemde recente trauma. — Als de analyticus patiente

vraagt naar een mogelijk erotisch gebeuren (want dat moet er immers zijn, dat vormt het kerncomplex) vertelt zij het gebeurde met den heer K., er bijvoegend haar verontwaardiging, haar heengaan en het dringend verzoek aan haar vader, de relatie met de familie te verbreken. — Zij heeft nog in de heftigheid harer verontwaardiging mijnheer K. een slag in 't gezicht gegeven als antwoord op zijne liefdesuitingen. — Noem dit nu maar een erotisch gebeuren! Maar wij zullen zien, hoe de analyse tot haar difinitie's, haar diagnose komt. —

De kuur dus begonnen met aannemen van een recent trauma, dat hier begrijpelijk nog niets zeggend is ten opzichte van het verschijnselen-beeld, verneemt analyticus natuurlijk naar aanleiding van zijn speurzin, spoedig de erkenning van een tweede, reeds vroeger ervaren conflict met den heer K. Op haar 14de jaar n.l. was het gebeurd, dat K., een gelegenheid zoekend om met haar alleen te zijn, zonder dat zij er op voorbereid was haar onverwachts omhelsde en een kus op haar mond drukte. Het meisje ervoer bij deze daad een sterken afkeer, rukte zich los en liep de deur uit. — In den eerstvolgenden tijd hierna vermeed zij steeds de gelegenheid om met K. alleen te zijn. Een uitstapje van eenige dagen, dat het echtpaar had voorgenomen, en waaraan ook het meisje zou deelnemen, werd door haar afgeslagen, zonder dat ze er den grond voor aangaf. (bl. 22). De lezer zal vragen: wat is hier nu buitengewoons aan? Zou niet ieder fatsoenlijk en vooral deugdzaam meisje zoo handelen in haar plaats? Volgens den analyticus niet. Hij zegt: Jede Person, bei welcher ein Anlass zur sexuellen Erregung überwiegend oder ausschliesslich Unlustgefühle hervorruft, würde ich unbedenklich für eine Hysterica halten ob sie somatische Symptome zu erzeugen fähig ist oder nicht". — Er wordt hier geheel buiten beschouwing gelaten, waaraan in de eerste plaats die afkeer natuurlijkerwijze ontsprong: de omhelzing was een overrompeling, overkwam het meisje van den echtgenoot van haar vriendin, omstandigheden op zichzelf reeds genoeg om ieder deugdgevoel in opstand te brengen. — En dan nog zegt analyticus „Akzidentelle Ursachen hatte der Ekel Dora's bei diesem Kusse sicherlich nicht. — Herr. K. ist ein noch jugendlicher Mann „von einnehmendem Aüssern". Dit laatste wordt dus verondersteld afkeer, natuurlijk beschouwd, heel zeker uit te sluiten. Waar blijft moreel bewustzijn, waar blijft deugd? Daar wordt geen rekening mee gehouden. Analyticus redeneert dan over „den Mechanismus dieser Affektverkehrung" als zijnde nog niet door de wetenschap opgeklaard en „eine der schwierigsten Aufgaben der Neurosenpsychologie". Wat de anal. hier nog in dit bijzondere geval van veronderstelde „Verschiebungen" vertelt, laat zich niet copieeren, men leze zelf. (bl. 23). „Verschiebung" is weer een woord uit het jargon-vocabulaire der analyse.

Het aangenomen feit dezer „Affektverkehrung", „Verschiebung" enz. brengt analyticus er toe het meisje vragen te stellen over haar mogelijke bekendheid met het mannelijk geslachtsleven, vragen die bij het verdere der behandeling haast het ongeloofelijke raken. Men leze zelf, want deze dingen zijn niet copieerbaar.

Ik wil echter even aanstippen, dat in verband met het thema „afkeer",

„walging" FREUD hier een theorie ten beste geeft, die al weer niet verwondert in het kader der analytische fantasieën. Hij zegt namelijk: „Die Ekelempfindung scheint ja ursprünglich die Reaktion auf den Geruch (später auch auf den Anblick) der Exkremente zu sein. — An die exkrementellen Funktionen können die Genitaliën erinnern, u. s. w. (blz. 25). So gelangt der Ekel unter die Affektäuszerungen des Sexuallebens. Es ist das „unter urinas et fæces nascimur" des Kirchenvaters, etc. Ich will es aber ausdrücklich als meinen Standpunkt hervorheben, dass ich das Problem durch den Nachweis dieses Assoziationsweges nicht für gelöst halte". — Neen, dat geloof ik goed, want het is me dan ook een bewijs; maar FREUD heet een geniale speurder en wordt dus verondersteld het te weten. Ook brengt hij genoemde bewering hoofdzakelijk in verband met neurose, wat ze echter niet minder gezocht en stootend voor het verstand en gevoel maakt. Met gevoel moet men echter bij ziektetoestanden en zijn bepalingen geen rekening houden; blijft dan nog het verstand. — Afkeer en zelfs walging op het gebied van het geslachtsleven behoeven echter volstrekt geen ziekte te veronderstellen of met darmfuncties oorzakelijk in verband gebracht. Men zie maar eens de wijsgeerige en godsdienstboeken der Indiërs in. Geen lectuur getuigt van krachtiger geestesleven en superieurder, rotsvaster moraal. Zijn deze schrijvers neurosenlijders? Het lijkt er niet naar. Het Westersch geestesleven kan nog steeds bij hen in de leer gaan, om den weg te leeren kennen, die tot de zuiverste en meest geëischte ontplooiïng van 's menschen innerlijk leidt. — Ik herinner me uit het evangelie van Buddha het hoofdstuk waar Dewadatta met verachting spreekt over het lager, zinnelijk leven [1]. „Het lichaam heeft geen goddelijke eigenschappen. Het is ontvangen in zonde en geboren in bederf. Het is de zetel van zonde en ziekte en zijn organen ontlasten voortdurend walgelijke uitscheidingen. Zijn einde is de dood en zijn eindpaal het knekelhuis". — Hierop antwoordde echter BUDDHA ongeveer, de waarde van het lichamelijk lichaam weder releveerend naar juister maatstaf: „Ja, waarlijk, het lichaam is vol onreinheid en het einde er van is het knekelhuis. Maar daar het onze zielsevolutie moet dienen, hebben wij het te maken tot een vat van waarheid en niet van zonde. Het is niet goed zich over te geven aan de genoegens van het lichaam, maar evenmin is het goed de behoeften van ons lichaam te verwaarloozen en vuil te hoopen op onreinheden", etc.; en elders: „Het is geen kwaad aan de noodzakelijkheden des levens te voldoen. Het is een plicht het lichaam in goede gezondheid te bewaren, anders zullen wij niet in staat zijn de lamp des levens te doen schijnen en onzen geest sterk en klaar te houden". — In de Joga-Soetra's van Patanjali lezen we I 40: „Uit reinheid ontstaat afschuw van eigen lichaam en niet aanraken van dat van anderen. Daarom heeft een Jogi geen lichamelijke aanraking met anderen, geeft zelfs niemand een hand". — In den Buddhistischen Katechismus van Subhadra Bhikshu lezen we (blz. 80) in de 10 geloften voor de broederschap: „Ich gelobe in völliger Keuschheit zu leben",

[1] Uit het Evangelie van Buddha, door Paul Carus.

en volgt de omschrijving: „Für den Bhikshu (evenals de Jogi iemand die zich het pad van volmaking heeft voorgenomen) ist die Beobachtung gänzlicher Keuschheit unerlässlich, jedoch nicht weil der intime Verkehr mit dem anderen Geschlechte etwa ein Unrecht oder eine Sünde wäre, u. s. w." „Der Bhikshu der dem Geschlechtstrieb nach giebt, begeht eine „Brückenzerstörung"; er schneidet sich selbst für dieses Leben den Weg zur Befreiung und Vollendung ab". — Uit deze differente beschouwingen ziet men, dat hier voornamelijk sprake is van menschen, die betreffende hun innerlijk streven in zekeren zin buiten of liever boven het gewone leven getreden zijn — zulke, die of een hoogeren trap van geestelijke ontwikkeling bereikt hebben of zich voorgenomen er met ernst en zelfs methodisch naar te streven.

In verband met deze uitingen wordt de bedoelde en den mensch aangeboren afkeer van het geslachtelijke beter opgehelderd dan door FREUD's theorie. — Die aangeboren afkeer betreft den geest, niet 's menschen lageren aard. — De uitingen van Buddha en Patanjali vullen dadelijk aan: „het normaal geslachtelijke is geen onrecht of zonde" — bewijs dat we hier niet met overspanning of geestdrijverij te doen hebben. — Maar de zoo gewichtige beteekenis van het kuischheidsbegrip schijnt de analyse geheel vreemd te zijn. — In het geval van Dora is haar afkeer zoo begrijpelijk mogelijk. — Voor haar natuurlijke liefdesvatbaarheid blijkt dat zij later met iemand van haar keuze trouwt. — Waarom neemt FREUD ter verklaring van haar afkeer (hier deugdgevoel) zijn toevlucht tot den inhoud van de W. C.? Dit laatste bekleedt ook zoo'n voorname plaats in de Psycho-analyse. — JUNG betitelt de W. C. als een plaats bij uitstek geschikt ter wenschvorming. Hij geeft dit voorbeeld: „Ein Kind wünscht sich sehnlichst eine Puppe, oder (im Grunde genommen) ein wirkliches Kind, d.h. das Kind übt sich zu seiner zukünftigen biologischen Aufgabe und auf dem Wege, auf dem überhaupt produziert wird, macht es sich die Puppe[1]) als Vertreterin des Kindes oder überhaupt des Gewünschten" (Wandl. und Symb. d. Libido, blz. 182). „Es handelt sich also um eine Art Menschenschöpfung oder Geburt auf analem Wege". — Zulk wenschen noemt JUNG infantiel, daarom zegt hij dan ook, zeker omdat hij het kerkelijke scheppingsverhaal tot het infantiele rekent: „Die ersten Menschen wurden aus Kot oder Lehm gemacht". — „Lehm" tracht hij ethymologisch te duiden als „Dreck" langs het latijnsche lutum, en voor „Puppe" zoekt hij begrijpelijkerwijze ook een bewijsschenkende ethymologie.

Ook kan men bij de analyse soms hooren over de waardevolheid der excrementen, dus weer het tegengestelde van FREUD's beweerde walgingwekkendheid. — Bij het zindelijk maken van kinderen moet men ze niet „bah, bah" leeren, klinkt het dan. Wel zeker, men moet ze inprenten dat ze deze offers met eerbied en bewondering bejegenen. — Het wordt dan tijd dat men de hygienische W. C.'s maar weer afschaft, omdat ze psychisch blijkbaar onhygienisch zijn.

Ik heb wel eens gelezen, dat men tijdens de Fransche Revolutie in

---

[1]) De spatieering is van Jung.

Parijs eene publieke vrouw op een altaar in de Notre Dame plaatste als godin der Rede; en men behoeft niet te vragen wie dat zullen hebben gedaan. Volgens de Psycho-analyse moest er eigenlijk een mesthoop prijken. Dit laatste is in ieder geval onschuldiger dan het eerste, maar nog heel wat onzinniger.

O, psycho-analyse, wat draagt gij toch de menschen op, die uw onzin moeten repeteeren, om ze aan de wereld bekend te maken en zoo mogelijk een steentje bij te brengen, om ze de wereld uit te helpen! Ik ben u niets dankbaar voor die taak, maar ik voel ze als een plicht, en daarom verder:

FREUD schrijft: „Ik vond het niet gemakkelijk de aandacht mijner patiente op haar omgang met den heer K. te vestigen. Zij beweerde „met dezen persoon afgedaan te hebben" (blz. 25). Geen wonder! Als wij later in de beschrijving van het geval lezen, dat K., na zijn overrompelings-omhelzing op haar 14e jaar, geen poging van ongeoorloofde toenadering meer deed, maar haar steeds met vriendelijke hoogachting (door gesprekken, geschenken, bloemen) behandelde, is het heel begrijpelijk, dat een edelmoedig aangelegde natuur, als de hare blijkt, een vergrijp als de genoemde overrompelings-omhelzing weet te vergeven. Overigens was het meisje door haar afhankelijkheidstoestand in het ouderlijke huis hier genoodzaakt tot den omgang met een bevriende familie, die ze echter op haar 18e jaar, ten spijt van haar vader en alles wat zich tegen haar verzette, wist te verbreken.

Ondanks alle bewijzen van een volmaakt juiste houding in deze betrekking harerzijds, wil analyticus zijne behandeling daar heen sturen, haar te overtuigen van haar verdrongen hartstocht voor K. om, als deze voornaamste verdringing is opgeklaard, haar ziekteverschijnselen te zien verdwijnen. Op alle mogelijke wijzen, door vragen, suggereeren, theorietoepassing, droomuitlegging worden hare gedachten in de richting „verdrongen verliefdheid" gestuwd, vastgehouden, beladen, zoodat het meisje onder al dit gedrang eens zegt: „'t is mogelijk, dat ik vroeger in B. van hem gehouden heb, maar na het laatste gebeuren aan het meer was dat voorbij" (blz. 31). In verband met de feiten die vermeld worden, is het duidelijk, dat dit „houden" hier moeilijk iets anders kan beduiden dan een hartelijke en zeer geoorloofde sympathie. Het huwelijk van den heer K. is ongelukkig en dikwijls is er tusschen de eehtgenooten over scheiding gesproken. Als Dora in hunne omgeving is, bemoeit ze zich met voorliefde met de kinderen. Hoe en wat wij hier ook van de feiten lezen, nergens merkt de moreel-voelende lezer iets aanstootelijks op in het gedrag of de woorden van het meisje; maar voor een analyticus zijn alle goede, onschuldige dingen, ieder geestelijk besef, ieder gewetensbewustzijn verdringingsbewijzen. Hij zegt: „Die Beschäftigung mit den Kindern war für Dora offenbar der Deckmantel, der ihr selbst und Fremden etwas anderes verbergen sollte". Wat zij ook tegenvoert en in welken vorm zij het doet bij de „Aufdeckungen" die analyticus aan haar verstand zoekt te brengen, dit alles zegt hem niets anders dan dat zij op deze wijze de „verdringingsbewijzen" ophoopt. Zegt zij op een vraag: „ik herinner mij zooiets niet", dan heet

deze uitdrukking een bewijs. Voert ze tegen: „ik wist dat u dit zeggen zoudt", dan klinkt de uitdrukking: „Eine sehr häufige Art eine aus dem Verdrängten auftauchende Kenntniss von sich wegzuschieben". Antwoordt ze gedurende de behandeling op de allerschandelijkste verklaringen, uitingen van de ongeloofelijkste en waanzinnigste immoraliteit, herhaaldelijk „neen", dan lezen we o.a. op blz. 50: „Das Nein, das man von Patienten hört, nachdem man seiner bewusten Wahrnehmung zuerst den verdrängten Gedanken vorgelegt hat, konstatiert nur die Verdrängung und deren Entschiedenheit. Wenn man dieses Nein nicht als den Ausdruck eines unparteiischen Urteils, dessen der Kranke ja nicht fähig ist, auffasst, sondern darüber hinweggeht und die Arbeit fortsetzt, so stellen sich bald die ersten Beweise ein, dass „Nein" in solchem Fall das gewünschte „Ja" bedeutet (blz. 50).

Als de lezer deze behandeling ten einde heeft gelezen, zal het hem duidelijk zijn, wie hier het best tot een onpartijdig oordeel in staat wordt geacht, de zieke of de arts.

Als analyticus het meisje vraagt, wat de gemiddelde duur van hare hoestaanvallen was, toen ze nog met de familie verkeerde, antwoordde ze: drie à zes weken, en analyticus merkt haar op, dat deze duur overeenkomt met de tijden dat haar veronderstelde geliefde, mijnheer K., afwezig was, d. i. drie à zes weken. — Dit was nl. zoo geweest in de eerste periode harer aanvallen. Later was er niet steeds overeenkomst meer in tijden van hoestaanval en tijden van afwezigheid, en dan verklaart de analyse, dat dit komt, omdat het geheim harer verliefdheid niet door een gestadige overeenkomst zou verraden worden. „Dann blieb wohl die Zeitdauer des Anfalles als Marke seiner ursprünglichen Bedeutung übrig" (blz. 33).

Zóó kan een duiding altijd raak zijn; is er overeenkomst, dan is de arbeid van het onbewuste aangewezen; is er geen overeenkomst, dan is men diens sluwheid op het spoor gekomen. — O, machtig onbewuste, wat speelt gij den tiran over menschen en toestanden; maar het meest over uw slaafs geloovige analytici! — Wat hebt gij ze te pakken door uw bont en zin- en geestmisleidende phantasmagorie. — Dit komt, omdat gij hun eigen creatie zijt, gij laat uw schepper niet meer los, maar tyranniseert hem tot in het waanzinnige [1]).

Het is niet te verwonderen, dat alles wat het meisje doet, denkt en spreekt steeds weder en weder in deze kuur als de arbeid van haar onbewuste, dat zijn verdringing wil handhaven, wordt geduid. Het onbewuste, zegt FREUD, kan slechts wenschen en welk soort van wenschen wordt hier bedoeld!

Als het meisje een liefdesverklaring den rug toekeert, heet dit toch een wensch ten opzichte dezer liefde; bij het onbewuste, heet het, hebben we steeds naar de omkeering van het bewuste te zoeken. Wij weten, dat bij den aanvang der kuur het meisje verbitterd is op haar vader, die haar aanklacht over K. niet gelooft en zijn omgang met de

---

[1]) Wij willen hiermee niet beweren, dat er niet iets als het onbewuste weten bestaat. Maar het laat zich niet dekken door de begripsbepaling der analyse in dit opzicht.

familie K. niet wil opgeven. — Haar hindert bovendien heel erg de verkeerde verhouding, die tusschen haar vader en mevrouw K. bestaat, eene verhouding, die haar lang onbewust was (wie denkt kwaad, als hij het niet in zijn eigen ziel draagt) maar die zij tenslotte moest gelooven, toen van alle zijden de duidelijkste bewijzen optraden.

We hebben gezien, dat, toen de vader het meisje in de kuur bracht, hij tot den analyticus zei: „ik kan den omgang met dit gezin niet opgeven, want „ich bin an Frau K. durch ehrliche Freundschaft gebunden und mag ihr nicht wehe tun". — Het blijkt duidelijk uit het heele verhaal, dat hij loog, en 't verwondert niet, dat Dora, wier waarheidsliefde door hem betwijfeld werd (in haar verhouding met K.) soms op verbitterde manier tegen haar dokter over haar vader sprak. — Wat werpt nu FREUD hierover op? (bl. 28) „Eine Reihe von Vorwürfen gegen andere Personen lässt eine Reihe von Selbstvorwürfen des gleichen Inhaltes vermuten". Hij haalt hier de manier van sommige kinderen aan, die antwoorden: „Du bist ein Lügner", „wenn man sie der Lüge beschuldigt hat". Dora's verbittering tegen haar vader omvatte ook het verwijt, dat deze, om zijn schuldigen omgang met mevrouw K., de dochter in zekeren zin dwong tot den omgang met K., dien zij reden had te vermijden, in ieder geval het belang van het meisje in deze zaak niet scheen te willen schatten. FREUD noemt de zelfbeschuldiging achter deze klacht verscholen het feit, dat zij langen tijd niet aan den schuldigen omgang van haar vader met hare vriendin zeide te gelooven, om zelf in hare liefdesverhouding met K. niet gestoord te worden. — Nu hebben we gezien, hoe Dora liefdesverklaringen van den heer K. heftig afwees en ten slotte tegen den wil haars vaders iedere betrekking met hem verbrak; hoe nu de analyse afwijzen in zoeken, wegloopen in toenaderen omzet, is weer een van haar sofismen of beter onzinnigheden. — De vader had in werkelijkheid een misdadige verhouding, die hij later zelf erkent. — De vader bracht het meisje tot FREUD onder leugenachtige verhalen; de dochter zien we steeds waarheidlievend. En toch worden achter ieder woord en houding van het meisje door den analyticus steeds laaghartige motieven gezocht; 't heet dan wel steeds haar onbewuste, maar voor een normaal toehoorder, nog niet in de analyse geschoold, blijft het toch haar persoonlijkheid.

Hier is de beschuldiging „huichelarij": hare „Vorwürfe" gegen ihren Vater waren mit Selbstvorwürfen durchweg des nämlichen Inhaltes „doubliert". Dit komt herhaaldelijk in deze behandeling voor, en nog in heel wat aanstootelijker opzichten als het hiergenoemde. Het is te begrijpen, dat de analyticus naar aanleiding van de klachten van den vader over zijn kind, vaak de omstandigheden, die haar tot hem voerden, besprak en dat het meisje treurig en zwaarmoedig telkens op deze omstandigheden terugkwam.

Voor ieder normaal denkenden en moreel-voelenden lezer is het duidelijk, dat deze klachten zouden verdwijnen als sneeuw voor de zon, als de oorzaak der klachten verdwenen ware, n.l. een goede en fatsoenlijke verhouding tusschen de bevriende familie's ware hersteld. Maar de analyse redeneert heel anders; zij zoekt genezing door het te voorschijn halen

van onbewuste motieven, of ze er zijn of niet: ze móeten er immers zijn. — Een dezer motieven zien wij hier eerstens dus als onbewuste huichelarij verklaard — en dit is nog maar een onbeduidendheid naast het overige, dat zal volgen. Eens luidde haar klacht, dat de vader zich ziek had gemeld, om naar de badplaats, waar mevrouw K. vertoefde, te kunnen gaan. Ook deze klacht moet natuurlijk weer een zelf-aanklacht verbergen. De beteekenis van haar laatste ziektetoestand: bewustzijnsverlies, verbittering, levensmoeheid, alles waarom de vader haar onder behandeling stelde, heet onbewust achter haar laatste klacht tegen den vader verborgen te liggen: analyticus beduidt haar, dat ook zij onbewust haar ziektetoestand benut voor haar zelve onbewuste doeleinden: zij wil haar vader hierdoor in angst jagen, verteederen, tot zich trekken, omdat.... zoo luidt de verklaring: „sie in den Vater verliebt war" (bl. 48) Ook zij heet, om deze reden vooral, ziekte voor te wenden, speciaal in de comedie van haar zoogenaamde levensmoeheid. „Es sei kein Zweifel, dass sie einen Zweck im Auge habe, den sie durch ihre Krankheit zu erreichen hoffe. Dieser aber könne kein anderer sein, als den Vater der Frau K. abwendig zu machen" (bl. 35). Ter vollediging van deze psycho-analytische duiding, komt ze dan nog te hooren: Mocht haar ziekte, ten opzichte van haar vader, genoemd doel niet bereiken, „so räche sie sich wenigstens an ihm". „Ich sei ganz uberzeugt" lezen we (bl. 36), „sie werde sofort gesund sein, wenn ihr der Vater erkläre, er bringe ihrer Gesundheit Frau K. zum Opfer. — Ich hoffe, er werde sich dazu nicht bewegen lassen, denn dann habe sie erfahren, welches Machtmittel sie in Händen habe und werde gewiss nicht versäumen, sich ihrer Krankheitsmöglichkeiten jedes künftige Mal wieder zu bedienen. Wenn aber der Vater ihr nicht nachgebe, sei ich ganz gefasst darauf, dass sie nicht so leicht auf ihr Kranksein verzichten werde" (bl. 36).

Wat een prachtige opvatting van een karakter, dat de analyticus nauwelijks kent; wat een verklaring van toestanden en drijfveeren! Geen ethisch mensch zal den kommer van het meisje over haar vader met diens ziekmakende inwerking misduiden. 't Zou eer te verbazen zijn, als ze onder dit alles vroolijk, gezond, kommerloos bleef.

Maar wat zegt FREUD, als het meisje telkens op deze haar zoo smartelijke situatie in hare familie terugkomt en eens klagend uit: „Ich kann an nichts anderes denken". Hij redeneert: „Ein solcher Gedankenzug darf ein verstärkter, überwertiger genannt werden" (bl. 46). En dit is dan ook weer een ziektesymptoom, want „mit einem normalen noch so intensiven Gedankenzug wird man endlich fertig". Zoo kan men den kommer van een moeder over een ziek kind, zoolang dit kind in doodsgevaar is, ook wel een ziekteverschijnsel noemen. Tobben over onherroepelijke en niet te veranderen dingen en ook over dingen, die geen tobben en geen ernstige gedachten waard zijn, kan ziekelijk worden, iedereen weet dit. Maar de analyse stapt dikwijls over de gewichtigste onderscheidingen heen, waar het moraal en ernst betreft. — FREUD redeneert verder: „Was tut man nun angesichts eines solchen überwertigen Gedanken, nachdem man dessen bewusste Begründung

sowie die erfolglosen Einwendungen gegen ihr mit angehört hat? Man sagt sich, dass dieser überstarke Gedankenzug seine Verstärkung dem Unbewussten verdankt. Er ist unauflösbar für die Denkarbeit, entweder weil er selbst mit seiner Wurzel bis ins unbewusste, verdrängte Material reicht, oder weil sich ein anderer unbewusster Gedanke hinter ihm verbirgt. Letzterer ist dann meist sein direkter Gegensatz" (bl. 47). Waarom zou zoo'n sterk geaccentueerde gedachte onoplosbaar zijn voor denkarbeid? — Als die denkarbeid maar goed wordt aangewend, tenzij in de richting om de oorzaak op te heffen, tenzij in de richting van vertrouwen, moed, gebed, gelatenheid en — waar geen verandering van oorzaak of toestand mogelijk is — door een absoluut opzij zetten der bezwaarde gedachte, door zelfs haar schaduw te weren. — Gedachten zijn dingen, en zij verliezen hun kracht, als iemand ze met beslistheid afwijst en daarin volhardt. In het geval van Dora was de gedachte-pijn die haar beheerschte alleen van verbeterde familieomstandigheden te wachten. Ik ken een psychiater in Oostenrijk, werkzaam aan een krankzinnigengesticht, die er een methode, diametraal aan FREUD tegenovergesteld, op na houdt. In het geval van Dora zou hij haar moed, hoop, vertrouwen hebben ingesproken, en daar hij een godsdienstig man is, ook gebedsverwachting met heel dier opheffend vermogen. — In plaats van te denken: „ik hoop, dat haar vader mevrouw K. niet opgeeft terwille zijner dochter" zou hij geen poging in tegengestelde richting hebben nagelaten en het meisje niet alleen door deelneming in woorden, maar ook in daden hebben trachten te gemoet te komen. — Maar wat doet FREUD? Hij zal een vermeend onbewuste bij haar gaan opgraven, want „Das Bewusstmachen des verdrängten Gegensatzes ist der Weg um dem überstarken Gedanken seine Verstärkung zu entziehen" (bl. 47). FREUD noemt dit veronderstelde feit van gepaardheid tusschen overmatig bewust en verdrongen of onbewust: „Reaktionsverstärkung", en de versterkte gedachte zelve: „Reaktionsgedanke". Verder zegt hij: „Mit einem gewissen Ueberschusse an Intensität hält der Reaktionsgedanke den anstöszigen in der Verdrängung zurück" (bl. 47). Men ziet, er wordt alweer van een a a n s t o o t e l ij k e verdringing gesproken en de genezing is als altijd alleen te wachten van het tot bewustzijn brengen van dit aanstootelijke, en van de patiente wordt dan door den analyticus gezegd: „Ich muss annehmen, das ihre Neigung zum Vater schon frühzeitig den Charakter voller Verliebtheit besessen habe" (bl. 49). Haar „neen" heet hier als altijd weer haar onbewust „ja", want, licht FREUD hier toe: „Ein unbewusstes „Nein" gibt es überhaupt nicht" (bl. 49). Haar kommervolle afkeuring heet in dit vooropgesteld feitenverband dus „goedkeuring", maar met bijvoeging van haar afgunst op de vrouw, wie de liefde haars vaders geldt. Haar onbewuste heet te zeggen: Ik keur de liefdesbetrekking van mijn vader goed, maar alleen voor zoover ik in de plaats van mevrouw K. kon zijn. — Waarom, redeneert FREUD verder, kwam deze liefde opeens boven, terwijl zich jarenlang genoemde kommer niet had geuit? — We hebben reeds gezien, dat het verkeerde der verhouding haar lang onbekend was en zij hierbij later nog aan laster dacht. Maar FREUD redeneert: Er was een reactiesymptoom

noodig om iets te onderdrukken, dat macht had in het onbewuste, en dat moest dan de liefde tot K. zijn. En daartoe werd dan de oude neiging tot den vader naar voren gehaald en versterkt". We zien hier een voorbeeld van de zoogenaamde regressie, een vast aangenomen beginsel van de analyse. „Een stroom, zoo redeneeren FREUD en JUNG beiden, die op zijn weg een hindernis vindt, (in het recente) zendt zijn opstuwing terug naar zijn bron (Oedipus-complex)". Wij weten reeds, hoe „den entschiedenste Widerspruch" het besliste „Nein" van het meisje hier wordt verklaard. — Het is begrijpelijk, dat FREUD een zieke geen onpartijdig oordeel toekent; ziekte en degeneratie heeten in deze zielsleer woorden van eenzelfde beteekenis. De neuroselijders heeten bij FREUD bewust onoprechten, omdat ze dikwijls uit bescheidenheid en geweten namen van anderen verzwijgen, en onbewust onoprechten, omdat in hunne herinnering vaak leemten optreden, waardoor hunne voorstellingen zich wel eens verwarren. Een wonderlijke definitie van onoprechtheid!

Maar vindt men ook haast wel een enkele eerlijke en rechtstaande bewering in dit systeem? Is niet haast alles verdraaiïng en omkeering? Het zoo vaak gewetenlooze en immoreele doen van een analyticus heet heilige ernst en wil, vertegenwoordigend de geestelijke macht van het superieure; de argeloosheid van den zieke wordt in ieder opzicht gemerkt als bewust of onbewust bederf, als inferieur dwaalgaan en zedelijke minderwaardigheid. 't Is in vele gevallen juist andersom; inferieur gedraagt zich de analyticus met zijn afgrijselijke methode; een slachtoffer op de pijnbank moet noodzakelijk de zieke met een onbezwaard geweten en een zuiver inzicht in moraal en godsdienst worden. Minder onschuldigen of zeer gedegenereerden zullen zonder veel verzet onder suggestie komen en misschien komen zij dan door de suggestie tot genezing. Ware dit niet het geval, dan zou de analytische behandeling spoediger uit de wereld zijn, dan nu zal gebeuren. Ik heb, op zeer enkele uitzonderingen na, nooit anders dan van mislukte genezingen en afgebroken behandelingen gehoord. — Niets in het gedrag van den vader, den laatsten tijd, scheen Dora „so sehr erbittert zu haben wie seine Bereitwilligkeit die Szene am See für ein Produkt ihrer Fantasie zu halten" (bl. 39). Geen wonder; haar waarheidsliefde en eergevoel moesten hier op het gevoeligst gekwetst zijn. Een kinderliefde met aangeboren drang tot eerbied en opzien moest hier de brandendste tranen schreien. Maar we weten het reeds: zuivere gevoelens, edele motieven worden gladweg ontkend en de allerlaagste er voor in de plaats geschoven.

Wat zegt hier de analyse? „Ich war lange Zeit in Verlegenheit zu erraten welcher Selbstvorwurf sich hinter der leidenschaftlichen Abweisung dieser Erklärung verberge. Man war im Rechte, etwas Verborgenes dahinter zu vermuten, denn ein Vorwurf der nicht zutrifft, der beleidigt auch nicht nachhaltig". Weer juist andersom. Het ligt er eenvoudig aan, van wien zoo'n verwijt komt; een onware beschuldiging van iemand wien men achting en genegenheid toedraagt, vooral als dit verwijt een geliefde deugd (hier waarheidszin en zedigheid) aanvalt, kan een onuit-

wischbaren en diep-ondergravenden invloed hebben. — Ik weet gevallen waar iets dergelijks ziekte, verkwijning en dood tengevolge had. Analyticus zegt bovendien zelf: „Anderseits kam ich zum Schlusse, dass die Ezählung Dora's durchaus der Wahrheit entsprechen müsse". Als het meisje hare juiste opmerkingen en bezwaren in eenvoudige en logische taal mededeelt, maakt FREUD ergens de opmerking (bl. 28): „Wenn in der psycho-analytischen Behandlung eine korrekt begründete und einwandfreie Gedankenreihe auftaucht, so gibt es wohl einen Moment der Verlegenheit für den Artzt, den der Kranke zur Frage ausnützt: „Das ist doch wohl alles wahr und richtig? Was wollen Sie daran ändern, wenn ich es Ihnen erzählt habe? Man merkt dann bald, dass solche, für die Analyse unangreifbare Gedanken von Kranken dazu benutzt worden sind, um andere zu verdecken, die sich der Kritik und dem Bewusstsein entziehen wollen".

Natuurlijk, wat zou men hier ook voor een andere verklaring van de analyse verwachten; de verborgen ondeugd is bij haar scheering en inslag ter verklaring zelfs van het heiligste. De begrijpelijke, niet op zij te zetten kommer van het meisje, wordt in verband gebracht met haar blijvenden hoest (bl. 39). Analyticus schijnt wel als speurhond op de loer te liggen, om dit verband uit te vinden; hij zegt, omtrent de opmerking van deze gelijktijdigheid „kommer" „hoest": „ich musste daran denken, dass das Symptom (hoesten natuurlijk) eine Bedeutung haben könne, die sich auf den Vater beziehe". Zoo straks hoorden we hoe hij dit hoesten op K. betrok en op welke altijd-raak-manier. — Hij zegt dan ook: „Dass ein Symptom mehr als eine Bedeutung hat, gleichzeitig mehreren unbewussten Gedankengängen zur Darstellung dient, erfährt man sehr bald, wenn man sich in die psycho-analytische Arbeit einlässt" (39) en voegt er aan toe: „Wenigstens eine der Bedeutungen eines Symptoms entspricht der Darstellung einer sexuellen Phantaisie". — De speurzin der analyse snuffelt nu hier in alle hoeken en gaten, gaat bij bekende en nog onbekende aanwijzingen en methoden te raden (wat bezit de analyse er bij massa's, getuige hare uitgebreide literatuur!). Men denkt hier onwillekeurig aan de middeleeuwsche rechtspraak, met haar sofismen, dwangmiddelen, kleine en groote marteltuigen, — de geëischte misdaadconstateering moest er uit gewrongen langs alle denkbare wegen. „Die Gelegenheit, dem nervösen Husten eine solche Deutung durch eine phantasierte sexuelle Situation zuzuweisen, ergab sich sehr bald", lezen we dan ook (bl. 40). Toen de argwaan omtrent het gedrag van den vader bij het meisje langzamerhand bepaalde vormen ging aannemen, kwam ook wel o. a. de opmerking tot haar: Hoe komt mevrouw K., hare vriendin, aan uitgaven, die noch haar toestand, noch die van haar echtgenoot permitteeren, en eens uitte hare verbittering dan ook de woorden: „Frau K. liebe den Papa nur, weil er ein Vermögender Mann sei" (bl. 40). En nu duidt Analyticus deze woorden van het bewuste als een omgekeerde bewering van het onbewuste. De vader was in werkelijkheid vermogend, wat mag nu de onvermijdelijke tegenstelling, de censuur tengevolge, beteekenen, n.l.: Der Vater sei ein unvermögender Mann? Dies konnte nur sexuell gemeint sein, also: Der

Vater sei als Mann unvermögend, impotent". De vragen en opmerkingen, die analyticus hier aan dit achttienjarig meisje doet, noem ik eenvoudig beneden critiek. Geen gewoon fatsoenlijk mensch heeft, denk ik, Ahnung, wat hier als onbewuste overtuiging en dier somatische conversie (hoesten) wordt verklaard: „Die Ergänzung war doch unabweisbar, dass sie (patiente) mit ihrem stossweise erfolgenden Husten, der wie gewöhnlich einen Kitzel im Halze als Reizanlass angab, eine Situation von sexueller Befriedigung per os zwischen den zwei Personen vorstellte, deren Liebesbeziehung sie unausgesetzt beschäftige". Kunnen wij onze oogen gelooven bij het lezen van een dergelijke symptoomverklaring, die nauwelijks copieerbaar is, maar die ik mij dwing neer te schrijven ter wille der waarheid, omdat zij de analyse in haar afzichtelijk bedrijf en inhoud doet zien. — Een niet bevestigd vermoeden van dergelijk soort omtrent een vader aan zijn dochter voor te houden met de omschrijving: uw onbewuste wil deze liefde van uw vader aan uw vriendin afhandig te maken, en daar uw bewuste een dergelijke liefde afwijst (verdringt) ontstaat uw hoest als conversie. — FREUD schijnt zelf iets van het ontzettende van deze verklaring te voelen, want hij laat er onmiddellijk op volgen: „Wenn dieses Stückchen der Analyse bij dem ärztlichen Leser, ausser dem Unglauben, der ihm ja freisteht, Befremden und Grauen erregt haben sollte, so bin ich bereit diese beiden Reactionen auf ihre Berechtigung zu prüfen. Das Befremden denke ich mir motiviert durch mein Wagnis mit einem jungen Mädchen von so heikeln und so abscheulichen Dingen zu reden. Das Grauen gilt wohl der Möglichkeit, dass ein unberührtes Mädchen von derlei Praktiken wissen und seine Fhantaisie mit ihnen beschäftigen könnte. In beiden Punkten wurde ich zur Mässigung und Besonnenheit raten. Man kann mit Mädchen und Frauen von allen sexuellen Dingen sprechen, ohne ihnen zu schaden und ohne sich in Verdacht zu bringen, wenn man erstens eine gewisse Art, es zu tun, annimmt, und zweitens, wenn man bei ihnen die Ueberzeugung erwecken kann, dass es unvermeidlich ist". Ja, waarachtig, een mooie redeneering, de psycho-analyse waardig! — Gooi de zieken met een dergelijke verklaring van nut en noodzaak maar op den mesthoop van zulk een waardig en belangrijk zielsonderzoek als hier te boek gesteld! De verwonderde en verschrikte arts-lezer, tot wien hierboven gesproken wordt, kan nog als aanvulling lezen (bl. 41): „Unter denselben Bedingungen erlaubt sich ja auch der Gynäkologe, sie (Mädchen und Frauen) allen möglichen Entblössungen zu unterziehen. Ich habe wohl von ärtzlichen und nichtärtzlichen Personen gehört, welche sich über eine Therapie skandalisieren, in der solche Besprechungen vorkommen, und die entweder mich oder die Patienten um den Kitzel zu beneiden scheinen, der sich nach ihrer Erwartung dabei einstellt. — Aber ich kenne doch die Wohlanständigkeit dieser Herren zu genau, um mich über sie zu erregen". — Dit is het gewone doen der analyse, dat volkomen in het kader harer methode past; zij heeft steeds hare beschuldigingen klaar tegen wie fatsoen en moraal verdedigen. — Wij hebben reeds in deze behandeling gezien, hoe klachten en verwijten van het bewuste steeds zelfverwijten van het onbewuste heeten te verbergen.

Zeker, het is waar, dat soms beschuldiging van anderen zelfbeschuldiging kan dekken; maar dit vindt men alleen bij min edelen, bij lagerstaanden; welk recht heeft men echter iederen zieke en zooals hierboven ook gezonden dit cachet van huichelarij op te drukken? Een dergelijke zielswerkzaamheid heet dan „unleugbar automatisch" (blz. 29). Als opperste waarheid geldt bij de psycho-analyse het automatisme der ziel, en welk soort automatisme: steeds het werken van veronderstelde lagere, ja, laagste drangen — en hoe edeler, hoe consekwenter iemand is, des te meer moet men aan verdringing van lageren aard denken. — Het schijnt wel, dat de analytici hier alleen uitzonderingen schijnen te willen maken; zij achten zich de personen der domesticatie, der superieure zedelijkheid, die de arme dwalenden moeten leiden en redden. Men kan dan ook bij hen lezen, hoe zij zich noemen de heilanden, de ware heiligen! Steeds staan zij gereed, zooals FREUD hierboven, om degenen, die hen terecht critiseeren, met handen vol slijk te werpen. „Keurt gij onze leer en onze methode af, dan deugt ge zelf niet", dit kan men voortdurend bij hen lezen en hooren. Maar lezer, wij moeten hun dit niet te zwaar aanrekenen; hun zielsautomatisme bedoelt waarschijnlijk het tegengestelde: als zij met slijk gooien is hun ware meening u een bloemruiker aan te bieden; als zij bewust uitvaren, zingen zij u onbewuste hymnen toe.

Als de analyticus het meisje genoemde meer dan afschuwelijke verklaring ten opzichte van den vader heeft gegeven, blijft, zegt FREUD, het hoesten weg; maar aanstonds voegt hij er achter: „wir wollen aber nicht zu viel Wert auf diese Veränderung legen, weil sie ja schon so oft spontan eingetreten war". Wat heeft hij het kind dan deze ongeweten en onbewezen vuilheden, en nog wel over haar eigen vader, op te klaren, als bewijs harer incestueuse seksueele liefde? Kan het ontzettender!

Maar FREUD zegt ter klembijzetting van het logische en volgens hem heel natuurlijke der zaak: „Man übersetzt ihnen (die Patiente) bloss ins Bewusste, was sie im Unbewussten schon wissen, und die ganze Wirkung der Kur ruht ja auf der Einsicht, dass die Affektwirkungen einer unbewussten Idee stärker und weil unhemmbar, schädlicher sind als die einer bewussten" (blz. 42). Hij gaat nog een paar bladzijden door met zijn verontschuldigingen over zijn methode, tegelijk met aanvallen op wie deze durft te critiseeren. De arts, die hier van „grauenhaft" zou spreken ten opzichte van het perverse karakter van zulke phantasieën, veroordeelt hier niet, klinkt het sophistisch, den analyticus, maar de patiente, en „solche Leidenschaftlichkeit im Verurteilen steht dem Artze nicht an". Dan wordt er hier verder over de perverse (onnatuurlijke) sexualiteit uitgeweid met bijna aan goedkeuring rakende verontschuldiging. „Wir dürfen doch nicht vergessen, dass die uns widrigste dieser Perversionen, die sinnliche Liebe des Mannes für den Mann, bei einem uns so sehr kulturüberlegenen Volke wie den Griechen nicht nur geduldet, sondern mit wichtigen socialen Funktionen betraut war" (bl. 43). Dit is dan ook geen geringe vlek op de beschavingsgeschiedenis der Grieken. Bij het Hinduisme en Buddhisme, waar deze buiten ontaarding bleven, is zoo'n afdwalingsbegrip niet denkbaar. „Die minder abstossenden unter

den sogenannten sexuellen Perversionen erfreuen sich der grössten Verbreitung unter unserer Bevölkerung, wie jedermann weiss mit ausnahme des ärzlichen Autors, der sich bemüht es zu vergessen in dem Moment, da er die Feder zur Hand nimmt, um darüber zu schreiben" (bl. 44) en ter aanvulling lezen we: „Ein Stückchen weit, bald hier, bald dort, überschreitet jeder von uns die für's Normale gezogenen engen Grenzen in seinem eigenen Sexualleben". God zij dank niet; de gansche aarde is nog geen Sodoma en Gomorra, waarvoor een vlammenregen hoort klaar te staan. — Het is geen wonder dat de analyticus, als nu de behandeling met zijn patiente voortschrijdt, weer opnieuw zijn sexueele loupe voor den dag haalt (een andere gebruikt hij zelden) om het geval weer eens verder van de zijde der perversiteit te bekijken. Want, klinkt zijn stelling: „Die Psychoneurotiker sind sämtlich Personen mit stark ausgebildeten, aber im Laufe der Entwicklung verdrängt und unbewusst gewordenen perversen Neigungen. Ihre unbewussten Phantaisien weisen daher genau den nämlichen Inhalt auf wie die aktenmässig festgestellten Handlungen der Perversen". Ook met betrekking tot sublimaties in den uitgebreidsten zin worden de perversie's van groot gewicht geacht. JUNG heeft hier zelfs een uitgebreid werk over geschreven (Wandlungen und Symbole der Libido), waar godsdienst, kunst, landbouw, enz. voor een groot deel als symboolhandelingen voor perversie's worden omschreven. Zulke lectuur maakt dan ook op den normalen, nog niet in de analyse geschoolden lezer, een indruk van volmaakten waanzin.

Deze opmerking over de sublimatie's is in het kader van ons verhaal een uitwijking. Terug dus naar het ziektegeval. — De analyticus met zijn loupe gewapend ontdekt nu den homo-sexueelen trek achter het verschijnsel. Het heet toch immers ook weer een geconstateerde waarheid: geen neurose zonder dezen trek in het onbewuste; ja, aangenomen wordt dat ook geen gezonde van deze neiging geheel vrij is. — FREUD begint dit laatste stukje analyse met woorden, die als een verontschuldiging klinken: „Das Element, auf das ich jetzt hinweisen werde, kann den schönen, poësiegerechten Konflikt, den wir bei Dora annehmen dürfen, nur trüben". — Ja, waarachtig, 't is mooi en poëtisch, wat wij tot nu toe te aanschouwen kregen, en 't wordt alles nog veel fraaier. — „In der Wirklichkeit, die ich hier zu schildern bemüht bin, ist die Komplikation der Motive, die Häufung und Zusammensetzung seelicher Regungen, kurz die Ueberdeterminierung Regel" lezen we op blz. 52. Omdat „Ueberdeterminierung" nu als regel heet te gelden, moet Dora dan ook maar onbewust op hare vriendin verliefd zijn, zooals ze het op haar vader en op den echtgenoot van hare vriendin is. „Hinter dem überwärtigen Gedankenzug, der sich mit dem Verhältnis des Vaters zu Frau K. beschäftigte, versteckte sich nämlich auch eine Eifersuchtsregung, deren Object diese Frau war, — eine Regung also, die nur auf der Neigung zum gleichen Geschlecht beruhen konnte" (blz. 52). Langs allerlei kronkelingen worden hier bewijzen opgezocht en er met de haren bijgesleept, die geen bewijzen zijn. Op zijn vorschen erkende het meisje zonder eenig schuldbewustzijn natuurlijk (welk jong meisje

is van dergelijke toestanden op de hoogte) dat zij met mevr. K. „Jahre hindurch in der grössten Vertraulichkeit gelebt hatte. Sie war die Vertraute und Beraterin der Frau in allen Schwierigkeiten ihres ehelichen Lebens gewesen". En ondanks dat deze vrouw haar verdacht had gemaakt na de liefdesverklaring van haar echtgenoot, waaraan zij geen geloof zeide te hechten en die bijbracht tot het conflict van het meisje met haar vader, lezen wij op bl. 54: „Ich hörte nicht ein hartes oder erböstes Wort über diese Frau, unsw." En omtrent deze edelmoedigheid, een karaktertrek, die het meisje heel zeker tot eer strekt, heet het dan: „Diese scheinbare Inkonsequenz war eben der Ausdruck einer komplizierenden Gefühlsströmung". — En dan klinkt de einduitspraak dezer inquisitoriale vorschingsmethode: „Ik geloof dus niet in twijfel te behoeven zijn, dat de zorgvolle gedachten, die patiente over de verhouding van haar vader tot mevrouw K. bezig hielden, bestemd waren om, behalve ter onderdrukking van haar liefde tot K., ook nog ter verdringing van haar onbewuste homosexueele neiging tot diens echtgenoote te dienen. „Es muss wohl so sein", lezen we op bl. 52, „denn ich bin noch bei keiner Psycho-analyse durchgekommen ohne eine solche recht bedeutsame homosexuelle Strömung zu berücksichtigen". Als opperst bewijs geldt ook hier weer de tegenstelling, die in haar onbewuste moet worden gezocht, van wat analyticus beweert dat zij „geraüschvoll demonstrierte" nl. „dass sie ihr den Besitz des Papa nicht gönne". Zij zegt dit nergens, maar in de oogen van den analyticus demonstreert haar bewustzijn dit en bijgevolg openbaarde het de tegenstelling in het onbewuste: „dass sie dem Papa die Liebe dieser Frau nicht gönnen konnte", bl. 45.

Is deze determineering (de noodwendig homoseksueele) der symptoomconversie verhandeld, dan volgt een andere van niet minder verheven aard: de lezer vergeve me, dat we nog dieper den modderpoel ingaan. Wij hebben gezien, dat de kommer van het meisje over de schuldige betrekking van haar vader tot hare vriendin geduid werd als verdringing van hare liefde voor K. met de woorden: „Sie habe die alte Neigung zum Vater hervorgeholt und verstärkt um von der ihr peinlich gewordene Liebe (tot K.) in ihrem Bewusstsein nichts mehr merken zu müssen" (bl. 50) en verder lazen we (bl. 49): „Ich musste annehmen, dass ihre Neigung zum Vater schon frühzeitig den Charakter voller Verliebtheit besessen habe". In deze veronderstelde kind-verliefdheid zoekt analyticus dan voornamelijk de oorzaak van haar hoesten en aphonie enz. Hier wordt niet alleen haar onbewuste — en hoe! — belicht, maar ook haar bewuste wordt toegesproken en voor 't gerecht gedaagd. De ontdekking betreft thans het auto-erotisme [1]) in haar kinderjaren, m.a. verliefdheid op zich zelf. —

„Sie leugnete entschiedenst" lezen we hier, maar wat zegt dit tot een analyticus? Waarom zou hij gelooven? Wat is voor hem waarheidsliefde en deugdbesef — en erger, wat is voor hem onbewuste

---

[1]) Weer een sprekend woord uit het Freudsche vocabulaire. Auto-erotisch is bij hem reeds de zuigeling.

onschuld? Kinderen zijn „polijmorf-pervers", is immers zijn stelling. Wat kan het hem dan schelen, voor een jong meisje zijn overtuiging over haar misdadig kinderverleden uit te spreken? Er wordt geen oogenblik geaarzeld of zij wel de mogelijkheid van dergelijke misdadigheid weet, wier bestaan, God zij dank, ook vele volwassenen onbekend is. Aan de hand der absurdste redeneeringen gaat hij den wortel dezer vermeende misdadigheid zoeken in hare verliefdheid op den vader. Haar hoesten en heeschheid treden ongeveer op haar achtste jaar in. „Sie bekam ihn zuerst nachdem sie sich auf einer Bergpartie überanstrengt, wahrscheinlich etwas reale Atemsnot verspürt hatte".

Nu is bij een aangeboren dispositie der betrokken organen zoo'n ziekteverschijnsel niet te verwonderen. Maar bij deze patiente wordt alles, zelfs haar blindedarmontsteking, als neurotisch verschijnsel verklaard, zooals we later zullen zien. — Daar nu de kinderlijke seksualiteit en vooral het Oedipuscomplex bij de analyse een haast nooit te ontbreken faktor heet bij neurose, wordt hier met klem het zoeklicht gericht en, zooals zich laat hooren, er wordt gevonden. Op bl. 71 lezen we: „Ich bekam durch Symptomhandlungen und andere Anzeichen guten Grund zur Annahme, dass das 8 järige Kind, dessen Schlafzimmer sich neben dem der Eltern befand, einen nächtlichen Besuch des Vaters bei seiner Ehefrau belauscht und das Keuchen des ohnedies kurzathmigen Mannes beim Koitus gehört habe". FREUD heeft het in zijn theorie heel dikwijls over dit veronderstelde afluisteren van kinderen. Geen wonder, want kinderonschuld is bij hem een fixie, een onding; „Die Kinder ahnen in solchen Fällen das Sexuelle in dem unheimlichen Geräusche. Die Ausdruckbewegungen fur die sexuelle Erregungen" zegt hij dan over deze de ouders bespiedende kinderen „liegen, ja als mitgeborene Mechanismen in ihnen bereit". Wat weet een kind nu van dergelijke dingen? Uitzonderingen zijn natuurlijk mogelijk en zullen ook wel bestaan; maar alle kinderen zoo te merken, daarin zal wel geen enkel fatsoenlijk lezer, die toch zelf ook kind geweest is, toestemmen. Op wat gezochte en langs alle wegen snuffelende manier wordt hier naar het vastgestelde „narcisme" van dit meisje gespeurd! Het object van deze „Miterregung" werd zij zelf. En analyticus heldert op: „Eine Weile später, als der Vater abwesend war und das verliebte Kind seiner sehnsüchtig gedachte, wiederholte sich dann der Eindruck als Asthma-anfall" 71). Hoesten en heeschheid vinden dus hier hun oorspronkelijke fixatie vanuit een misdadig narcisme [1]) in verband met de onbewuste incestueuse neiging tot den vader. De verdringing van deze zoogenaamde dubbele gevoelsstrooming zou dan het symptoom tot leven hebben gebracht. Dora wist (wat met het oog op onze moderne milieu's alweer niet te verwonderen is) dat haar vader door lichtzinnig leven ziek geworden was „und sie nahm an, dass er ihr das Kranksein erblich übertragen habe. Ich hütete mich, ihr zu sagen, dass ich gleichfalls die Ansicht vertrete, die Nachkommenschaft Luetischer sei zu schweren Neuropsychosen ganz besonders prädisponiert". — Deze mededeeling

[1]) Psycho-analytisch woord, ongeveer hetzelfde als auto-erotisme.

zou lang niet zoo misdadig geweest zijn als al het andere wat hij haar aan het verstand brengt. (bl. 66).

Deze opmerking van het meisje wordt hier als een aanklacht gemerkt, die natuurlijk weer een zelfaanklacht heet te verbergen. Toen zij eens vertelde met hare moeder naar een badplaats te zullen gaan, waar deze reeds vroeger wegens onderlijfspijnen een kuur deed, merkt analyticus op: „Es war ihre — wahrscheinlich wieder berechtigte Meinung, dass diese Krankheit von Papa herrühre, der also seine Geschlechtsaffektion auf die Mutter übertragen hatte". Analyticus vroeg haar dan of zij zelf ook een geslachtsziekte had „und erfuhr dass sie mit einem Katarrh (Fluor-albus) behaftet sei". De veronderstelde zelfbeschuldiging van haar onbewuste narcisme in haar kinderjaren wordt door haar laatste mededeeling als bevestigd beschouwd. En dit ondanks haar besliste ontkenning. — Volgens analyticus is nu ook verklaard haar walging bij de omhelzing van K. op haar 14e jaar; het zou slechts een onbewuste projektie van haar's vaders ziekte en haar eigen Fluor-albus zijn. Haar Enkelempfindung vindt analyticus heel begrijpelijk, want: „Der Stolz auf die Gestaltung der Genitalien ist bei unseren Frauen ein ganz besonderes Stück ihrer Eitelkeit". — Men vraagt zich af met welk soort vrouwen FREUD dan wel te doen heeft. Die vrouwen zullen toch ook wel een eigenaardige deuk in haar bewustzijn dragen evenals hij zelf. Een derde bewijs wordt haar dan uit een zoogenaamde symptoomhandeling bijgebracht; zij had n.l. eens een „Portemonnaie-täschchen" om en speelde er mee onder het gesprek. „Das zweiblättrige Täschchen Doras ist nicht anderes als eine Darstellung des Genitales". Nu is de oplossing van de laatste zoogenaamde verdringing volledig: het narcisme is niet meer te miskennen. Om te weten wat de analyse in 't algemeen omtrent bedoelde symptoomhandelingen, zoogenaamde surrogaten, ten beste weet te geven, leze men eens, zooals ik reeds zei, „Die Psychopathologie des Alltagslebens" van FREUD.

Nog brengt hij het meisje een paar even gezochte en onmogelijke symptoomhandelingen in ditzelfde verband onder de oogen; en dan blijft er nog een vierde en laatste verdringing op te klaren, n.l. de verliefdheid op den analyticus zelf, want deze is bij iedere goede behandeling onmisbaar. Zij doet zich steeds van zelf voor, is de theorie. Straks zullen wij er op terugkomen.

Laten we, nu we eenigszins een overzicht over dit „Bruchstück einer Hysterie-Analyse" hebben, eens even teruggaan naar de woorden van professor JELGERSMA, waar hij het heeft over het ziektemakend conflict tusschen „bewust" en „onbewust" bij den zenuwlijder (2e artikel) dat zich in een of meer lichamelijke symptomen omzet. Met wilskracht kunnen, lezen we, de zieken tegen deze verschijnselen niets, omdat „ze niet meer dan de symbolen van iets anders zijn". „Dat andere is het wezenlijke, waartegen de zieke zou moeten strijden, doch wat hij niet kan, omdat hem dit uit zichzelf alleen altijd onbekend blijft. Zonder hulp van buiten komt hij dit wezenlijke nooit te weten; dit is eenvoudig onmogelijk [1]).

[1]) De spatieeringen zijn van prof. JELGERSMA.

Ik heb den lezer in 't beschreven ziektegeval een onloochenbaar voorbeeld gegeven van deze heeling aanbrengende hulp van buiten. — Wij hebben gezien, op welke wijze den patient het genoemd ziektemakende, waartegen hij niet kan strijden, omdat het hem uit zichzelf altijd onbekend blijft, bekend wordt gemaakt. Wij zagen hier een staaltje van die heeling brengende hulp van buiten. Ik kan en wil hiermee niet bewijzen, dat alle arbeid van alle analytici even ergerlijk, schuldig en zinneloos is als genoemd „Brokstuk eener Analyse". — Slaat men echter de uitgebreide werken over deze stof van differente schrijvers op, dan kan men zich bladzijde op bladzijde in gelijken zin ergeren. En voortdurend vraagt men zich af: hoe wordt dit door artsen en leeken geslikt? Hoe verdraagt een normaal brein dezen pijnigenden onzin?

Prof. J. zegt: „De behandeling van den zenuwpatient heeft ten doel om dit onbekende „iets" dat achter de ziekteverschijnselen zit en waartegen hij niet kan strijden, omdat het hem onbekend is, te openbaren" en hij voegt er achter, gespatieerd: „Dit trachtten wij te doen volgens de methode, die Freud ons heeft geleerd". Na deze mededeelingen lezen we op het einde van hetzelfde artikel: „In het bovenstaande heb ik, hoewel min of meer op mijn eigen manier, het wezenlijke van de psycho-analyse medegedeeld en ik zou mij kunnen voorstellen, dat de aandachtige lezer vroeg, wat daaraan nu toch zoo aanstootelijk is en waarom er zoo tegen den schepper van dit systeem wordt te keer gegaan?" 't Is te hopen voor Prof. J. en zijn patienten, dat hij de methode van FREUD in een zeer gewijzigde manier toepast. Ik ken de practische toepassingen van Prof. J. niet en kan ze daarom niet beoordeelen en nog minder veroordeelen. Ik weet alleen, dat door het lezen van bedoelde artikelen de nuchtere, niet ingelichte lezer omtrent alles wat FREUD en diens heilmethode betreft, er aardig zou kunnen inloopen. — Wie zal bovengeschetste behandeling een patient benijden? Wat hebben we hier zien opklaren als dat onbekende iets achter de verschijnselen? Patiente heet verliefd te zijn ten 1e op den man van haar vriendin. Die verliefdheid heeft zich in de werkelijkheid geuit doordat zij hem in 't gezicht slaat bij een liefdesverklaring en ze voorgoed van hem weg loopt. — Eenige jaren vroeger uitte zich deze zoogenaamde verliefdheid in begrijpelijke walging bij een overrompelingskus. — Ten 2e wordt opgeklaard hare verliefdheid op den vader, die heel begrijpelijk nergens is aan te wijzen, tenzij men haar aanhankelijke bezorgdheid en toewijding als zoodanig zou duiden, wat wij hier o. a. zien doen naast het aanhalen van tal van gefantaiseerde onzinnigheden, waarvan het perverse karakter iemand met verbazing slaat. — Ten 3e is ze verliefd op hare vriendin; ten 4e op zich zelf in verbinding met de onbewuste verliefdheid op den vader; en ten 5e op den analyticus, wat echter bij de methode behoort en dus niet tot de oorspronkelijke verdringingen kan worden gerekend. Zal de aandachtige lezer hier nu nog vragen, wat in zoo'n methode dan toch zoo aanstootelijk is?

't Is waar, al deze veronderstelde donkere drangen worden aan iemands onbewuste toegeschreven, maar wat is dit onbewuste? Meent de Psychoanalyse dit te weten? 't Is zeker een der meest raadselachtige gebieden

van het moderne onderzoek. De kortste en zekerste weg wordt hier aangewezen door de occulte vorsching, waartoe echter alleen een kleine minderheid in staat is. Er bestaat ook werkelijk een archaïsch en individueel onbewuste, maar niet van dien aard, als de Psycho-analyse het verhandelt in massa's boekdeelen, theorieën, die ze, helaas! in haar practijk uitwerkt en toepast. — Het individueele onbewuste is begrijpelijk een deel der persoonlijkheid en het is heel zeker waar, wat Prof. J. in zijn 5e artikel zegt: „dat het zoo beperkte onbewuste in sommige omstandigheden uitgebreider is dan het onafzienbaar uitgestrekte geestesleven" [1]). De Psycho-analyse laat echter van het onbewuste „het bovenbewuste" buiten beschouwing, al schijnt ook de Züricher school, ofschoon op haar eigene materialistische manier, hier in te grijpen. Ten tweede kan het onbewuste der Psycho-analyse slechts „wenschen", en hoe, op welk terrein, dat hebben wij gezien. — En als dan dit onbewuste, hier de lagere aard, dit genoemde groote terrein beslaat, veel grooter dan het bewuste, wat is dan de mensch, waaraan is hij overgeleverd, waarvan wordt hij, of, in ieder geval, wordt hij heel gemakkelijk, de speelbal? De mensch voelt in zijn innerlijk vaak het aankloppen van verschillende drangen. Soms wijst het geweten ze af of treedt waarschuwend op. Een andermaal erkent hij, wanneer hij er acht op zou slaan, edele impulsen, goede en verheven gedachten die hem dan drijven. Hij noemt dit soms inspiratie's en spreekt van zijn beter „ik". Al deze dingen, onbewuste stroomingen, zoowel goed als kwaad, zijn voor een deel individueel; vooral daar, waar zij zich dicht in 's menschen aard hebben verweven. Bij ieder individu zijn zoowel qualitatief als quantitatief deze stroomingen verschillend. Dat is een kwestie van iemands persoonlijken zielegroei. — De onbewuste persoonlijkheid van FREUD's geschetste patiente, hier door de analyse volgens haar methode aan het licht gebracht, is eenvoudig een monster, en staat, wat ieder normaal en onpartijdig lezer duidelijk is, lijnrecht tegenover de persoonlijkheid van de zieke, zooals wij die zien handelen en denken en die ook analyticus als een verstandig en edel meisje beschrijft. Maar de opklarende methode der analyse heet onfeilbaar. Haar staan voor die opklaring allerlei wegwijzers ten dienste, wier ontdekking FREUD een standbeeld waardig doet zijn, als: vrije inval met zijn aan WUNDT ontleende associatiemethode, symboliek in houding en woord, en vooral de droom, genoemd de koninklijke weg naar het onbewuste. — Hoeveel menschen, ook wetenschappelijke, helaas, zijn aan deze dingen gaan gelooven, gesuggereerd door tallooze werken op dit gebied, alle reproducties en zoogenaamde verdiepingen en uitbreidingen van FREUD's systeem. 't Schijnt soms wel of de wereld naar waanzin wordt gedreven; of alle moreele zin in steeds uitgebreider kring wegsterft. — In droomen, zeker, kan beteekenis liggen en soms van een zeer merkwaardigen en zeer verheven aard. De Züricher school, zich noemend synthetisch-analytisch, die de hoogere drangen op hare manier aanvoelt, spreekt van den

[1]) De spatieeringen zijn van Prof. J.

prospectieven droom, evenals van een prospectieve drijfkracht van het onbewuste in het algemeen. — Hier heeft de leer een schijnkleed van moraal omgehangen en daarom loopen er zoovelen in. — Men leze maar eens de werken van deze school, en menigeen, die er „naar hooren zeggen" vóor is, zullen treurig de oogen open gaan.

JUNG, de stichter dezer school, geeft over den godsdienst een verdringings- en sublimatietheorie, zóó grenzeloos afschuwelijk, dat men, hem lezend, niet weet wat men voor zijn blik ziet oprijzen: De godsdienst en zijn voorstellingen oefenen, waar de mensch ze ontgroeid heet, volgens deze leer, een dwingenden, ziekmakenden invloed op zijn onbewuste uit.

De godsdienst en het demonswezen (gelijkwaardig en in één adem genoemd) heeten beide psychologische funkties, die hun opvoedende beteekenis (als bedriegelijke symbolen) hebben overleefd, om nu slechts kwaad te stichten. — De laatste wereldoorlog, heet het hier, dankt zijn ontstaan voornamelijk aan de verdrongen werkzaamheid van den godsdienst als psychologische funktie. — Ook in de neurose treedt zijn „zwangmässige" invloed op als kollektief-archaïsche onderstrooming. — In een uitgebreid werk [1]) verhandelt JUNG o. a. vele levens van heiligen en verklaart ze uit den zoogenaamden determineerenden invloed van het onbewust sexueele; men krijgt hier, heel begrijpelijk, de meest godslasterende dingen te hooren. Er wordt zelfs gesproken van een sexueele projektie in den vorm van „incubinatie door den Heiland". Onder de tallooze voorbeelden in dit boek van „opgeheven verdringingen" en „sublimaties", wat af en toe hetzelfde is, wordt o. a. gewag gemaakt van den boer, die zijn akker bewerkt. Waarom is deze gezonder dan de werkman in de steden? „Wel", betoogt JUNG, „omdat hij zich sexueel symbolisch uitleeft: de ploeg heet een phallisch, de aarde een vrouwelijk symbool, waar het zaad wordt uitgeworpen". Kan het onzinniger? De heele schepping wordt in de oogen van dezen geleerde phallisme; voorwaar een wetenschap, die, terwijl zij meent af te dalen in de diepste en verborgenste schachten van het kennen, om er, zooals zij zegt, ontdekking op ontdekking te doen, het gezonde denken verwoest en van 's menschen innerlijk en wereld niets anders dan een narrenhuis maakt. Aangehaalde staaltjes mogen toonen, wat men van de s y n t h e t i s c h e p r o s p e k t i e v e richting te verwachten heeft en welken zin men er aan kan hechten. Waartoe komt men niet met de grondstelling van FREUD, door JUNG en andere volgelingen uitgewerkt: het menschelijke leven is gedetermineerd door zijn onderbewuste!

We hebben onze schets omtrent de beschreven ziekteverhandeling echter nog niet ten einde; later zullen we het onzinnige en schandelijke nog eens bijzonder accentueeren, nu laten we de behandeling zelf weer spreken, thans met betrekking tot de droomverklaring, die wij nog buiten beschouwing lieten. De droom heet een allergewichtigst moment bij het analyseeren: geen wonder, dat hij ook hier in den breede als vorschingsmiddel diende; dat hier herhaaldelijk en in alle richtingen

[1]) Wandlungen und Symbole der Libido.

het peillood wordt uitgeworpen. — Het „Bruchstück einer Hysterie-Analyse" bestaat uit 110 bladzijden, waarvan er omstreeks 55 aan de verhandeling van twee droomen worden gewijd, die hier van bijzonder gewicht heeten en daarom van vele zijden en op vele wijzen worden bekeken. Ik zal er niet meer van vertellen dan ik voor mijn doel hier noodig acht; waar, wanneer, hoe dikwijls deze droomen plaats hebben, welke vrije invallen, toevallige levensgebeurtenissen en zoogenaamde symboolfeiten er zich bij voordoen laat ik buiten beschouwing, ofschoon dit bij de analyse van 't grootste gewicht heet te zijn. Associaties bij proef of toeval, herinneringsleemten, zoo van gewicht geschat, door den invloed van den aangewenden suggestiedrang aangevuld; weerstand, ontkenning en al dergelijke meer laat ik den lezer over in dit boek tot zijn kennis te brengen, als hij daar lust toe heeft. Ik wil hier alleen het hoofdmoment van den droom, zijn kernbeteekenis onderstreepen, zooals de analyse die te voorschijn weet te halen uit een zee van beweringen, toevalligheden en wat zij noemt „latente en manifeste droomgedachten, verschuivingen, verdringingen, censuur, weerstanden" en wat nog meer als jargon-termen hier is te boek gesteld en in de wereld geldig geworden.

De droom is deze: „In einem Haus brennt es, der Vater steht vor meinem Bett und weckt mich auf. Ich kleide mich schnell an. Die Mama will noch ihr Smuckkästchen retten. Der Papa sagt aber: Ich will nicht dass ich und meine beiden Kinder wegen dieses Schmuckkästchens verbrennen. Wir eilen herunter, und sowie ich draussen bin, wache ich auf", bl. 55. Langs alle mogelijke gezochte en onbegrijpelijk gevonden kronkelwegen, aanwijzingen van uit het jaar vóor alle tijdrekening, komt analyticus er toe de met wetenschappelijke verbazing door hem aangestaarde „droomleugen" aldus te verklaren: Den „vader" heeft de „verschuivende sluwheid" van den latenten droom hier geplaatst voor den eigenlijk bedoelden „geliefde", den heer K. De weerstand had, zooals we reeds zagen, „die alte Neigung zum Vater hervorgeholt und verstärkt" en nu wordt het voor het latente droombewustzijn vrij gemakkelijk om langs den weg van den minsten weerstand dit beeld naar „den drempel" van het bewustzijn te schuiven. De moeder, die nog haar „Schmuckkästchen retten will", neemt hier de plaats van mevrouw K. in. Wat is hier dat Schmuckkästchen? Het beteekent in de symboliek van het onbewuste, zoo verklaart haar de analyticus, „eine beliebte Bezeichnung für das weibliche Genitale" (bl. 60).

Als het meisje opponeert: „ik dacht wel dat u dit zeggen zoudt", dan heet dit: „Eine sehr häufige Art eine aus dem Verdrängten auftauchende Kenntnis von sich wegzuschieben" (bl. 61). Vóór deze uitspraak heeft analyticus haar gevraagd naar de mogelijke verhouding van „die Mama und das Schmuckkästchen". Het meisje antwoordt: „Die Mama liebt Schmuck sehr en hat viel von Papa bekommen". „Und Sie?" klinkt verder het vorschen. „Ich habe Schmuck früher auch sehr geliebt; seit der Krankheit trage ich keinen mehr. Da gab es damals vor vier Jahren einen grossen Streit zwischen Papa und Mama wegen eines Schmuckes. Die Mama wünschte sich etwas Bestimmtes, Tropfen von Perlen im Ohre zu tragen. Der Papa liebt aber dergleichen

nicht und brachte ihr austatt der Tropfen ein Armband. Sie war wütend und sagte ihm, wenn er schon so viel Geld ausgegeben habe, um etwas zu schenken, was sie nicht möge, so solle er es nur einer anderen schenken". Anal. vraagt haar: „Da werden Sie gedacht haben, Sie nähmen es gerne?" „Ich weiss nicht is het antwoord; weiss überhaupt nicht, wie die Mama in den Traum kommt; sie war doch damals nicht in L." [1]). Haar „ich weiss nicht" heet weer haar „damals gewöhnliche Redensart etwas verdrängtes anzuerkennen". Haar opmerking over de Mama in den droom krijgt ten antwoord: „Ich werde es Ihnen später erklären. Fält Ihnen denn nichts anderes zum Schmuckkästchen ein? Bis jetzt haben Sie nur von Schmuck und nicht von einem Kästchen gesprochen".

„Ja, Herr K. hatte mir einige Zeit vorher ein kostbares Schmuckkästchen zum Geschenke gemacht". Analyticus: „Da war das Gegengeschenk also wohl am Platze", en hier volgt dan de reeds genoemde verklaring „Schmuckkästchen" aangevuld met de beteekenis der Moeder in den droom: „In dieser Region des Traumes", heet het, „ist alles ins Gegenteil verwandelt": „Die Mama ist wie Sie wissen Ihre frühere Konkurrentin in der Gunst des Papas. Bei der Begegenheit mit dem Armbande wollten Sie gerne annehmen, was die Mama zurückgewiesen hat. Nun lassen Sie uns einmal „annehmen" durch „geben" ersetzen. Dass heisst dann, Sie waren bereit, dem Papa zu geben, was die Mama ihm verweigert, und das, um was es sich handelt, hatte mit Schmuck zu tun". De onmogelijke gezochte en allerschandelijkste verklaring van „Schmuck" hier „Perltropfen" vinden we op bl. 81. „Sie weiss, zegt FREUD, dass es ein Nasswerden beim sexuellen Verkehre gibt, dass der Mann dem Weibe etwas Flüssiges in Tropfenform bei der Begattung schenkt, Sie weiss, dass gerade die Gefahr besteht, dass ihr die Aufgabe gestellt wird, das Genitale vor dem Benetztwerden zu hüten". Een tweede verklaring heet te slaan op de geslachtsziekte van den vader: „Die Mama hat beides von Papa bekommen, das sexuelle Nass und den verunreinigten Fluor. Die Eifersucht gegen die Mama ist untrennbar von dem Gedankenkreise der hier zum Schutze aufgerufenen infantielen Liebe zum Vater". Hier beteekent dan Perltropfen (Schmuck) so viel als „rein", ein Gegensatz zu „verunreinigt". Begrijpelijk heet dan in den droom: „die Mama will noch ihren Schmuck retten". „Schmuck hat ihr der Herr K. nicht geschenkt, wohl aber ein Kästchen dafür". Men ziet dus, volgens FREUD, wat een zeldzaam kunstgewrocht van het onbewuste dit door den droom vooropgeschoven Schmuckkästchen is. En dit alles wordt het kind opgehelderd tot haar genezing. Hoe heeft ze het kunnen aanhooren? — Ik heb den lezer weinig of niets gespaard van de volkomen schrikwekkendheid dezer droomduiding. Af te schrikken is de bedoeling van dit geschrevene. Wie zou zijn jonge dochter aan een dergelijke heil-behandeling willen toevertrouwen!?

Nu heet het, zooals we zagen: de Papa staat in den droom voor K., de Mama voor mevrouw K. Zij heeft van den heer K. een Schmuckkästchen ontvangen; ontvangen is hier geven. De Mama, hier mevrouw

[1]) Plaats waar de droom driemaal plaats heeft, nadat zij er den „geliefde" in het gezicht heeft geslagen.

K., wil haar Schmuckkästchen redden; ze wil er mee uit het brandende huis. Mevrouw K. is ongelukkig gehuwd en vermijdt echtelijk verkeer. De eindverklaring is dus: Dora wil den heer K. het Schmuckkästchen schenken, wat mevrouw K. hem weigert. Dat zij in den droom met den vader het brandend huis ontvlucht, terwijl ze in werkelijkheid het huis ontvlucht van den heer K., wiens plaats de vader in den droom inneemt, komt omdat haar infantiele verliefdheid op den vader hier heet op te treden als een beschermende regressie tegen het gevaar harer verliefdheid op K.

De zin of liever de onzin van deze meer dan schandelijke verklaring is den lezer hier helder genoeg. Zal hij hier nog over de methode zeggen: „wat is daar nu aanstootelijks aan en waarom wordt er tegen den schepper van dit systeem zoo te keer gegaan?"

Omdat er, God zij dank, nog tal van normale beoordeelaars zijn, en nog een fatsoenlijk en evenwichtig publiek is, dat zich niet buiten de goddelijke wet meent te staan, om als opperste leiddraad het Godsbegrip van JUNG [1]) of het determineerend Onderbewuste met zijn afgrijselijke consequenties aan te hangen.

Haar wordt gezegd: „Wie ich's Ihnen schon vor diesem Traume gesagt habe, der Traum bestätigt wieder, dass Sie die alte Liebe zum Papa wachrufen, um sich gegen die Liebe zu K. zu schützen. Was beweisen aber alle diese Bemühungen? Nicht nur, dass Sie sich vor Herrn K. fürchten, noch mehr fürchten Sie sich selber vor Ihrer Versuchung, ihm nachzugeben. Sie bestätigen also dadurch, wie intensiv die Liebe zu ihm war".

Dit is dan de bewustmaking waar ten slotte de heele behandeling om draait, het zoogenaamde hoofdmoment van Dora's toestand als patiente [2]). Tot den lezer zegt FREUD: „Dieses Stück der Deutung wollte sie natürlich nicht mitmachen". Heel begrijpelijk, zooals ze ook al het andere weersprak. De rest van de opklaring der zoogenaamde droomleugen geldt de haar toegedichte kindermisdaad, auto-erotisme, die, zooals we reeds zagen, „sie entschiedenst leugnete".

De tweede droom, in dit Bruchstück verhandeld, is veel langer en ingewikkelder dan de eerste; daarom zullen we hem niet in zijn geheel behandelen; zijn gecompliceerde kronkelduidingen, natuurlijk weer vol van de meest gezochte associaties, zijn een marteling voor gezonde hersenen. — In hoofdzaak wordt deze droom geduid als een wraakzucht-fantasie. En als we de differente wraakgedachten lezen, die er aan zouden ten grondslag liggen, zijn zoogenaamden latenten inhoud, dan krijgen we den indruk, als zou deze droom het tot opzettelijke taak gekozen hebben, verborgen wraakgevoelens lucht te verschaffen in zijn beteekenis als veronderstelde wenschvervulling. Begrijpelijkerwijze zijn deze wraakmotieven hier ook weer verbonden met de reeds verhandelde seksueele drijfveeren.

De korte inhoud van den droom is deze: Patiente wandelt in een vreemde stad; komt daar in een huis waar ze woont en vindt op haar

[1]) In zijn Wandlungen und Symbole heet het: „God = Libido".
[2]) Het dienen van een zelfde ziekte-symptoom voor meerdere psychische aflekten, omschrijft FREUD door het beeld van nieuwe wijn in oude zakken.

kamer een brief van haar moeder liggen. De inhoud van den brief is deze: daar zij zonder weten der ouders van huis weg is, wilde zij haar schrijven, dat de vader ziek geworden is: „Jetzt ist er gestorben und wenn du willst kannst du kommen". Zij gaat dan (door allerlei hindernissen heen, die verklaringen oproepen van sexueelen aard, welke ik hier thans buiten beschouwing laat). Zij vraagt o.a. aan een man dien ze tegenkomt den afstand naar het station. Hij antwoordt $2^1/_2$ uur. Hij wil haar begeleiden; zij weigert en gaat alleen. Zij komt thuis. „Das Dienstmädchen öffnet und antwortet auf ihre Frage: „Die Mama und die anderen sind schon auf dem Friedhofe". Patiente voegt hier later nog aan toe: „Nach ihrer Antwort gehe ich (aber gar nicht traurig), auf mein Zimmer". „Gehen wir irre wenn wir annehmen" zegt analyticus „dass die Situation, welche die Fassade des Traumes bildet, einer Rachefantaisie gegen den Vater entspricht? Die mitleidigen Gedanken vom Tage vorher würden gut dazu stimmen. Die Phantaisie lautete: Sie ginge von Hause weg in die Fremde, und dem Vater wurde, aus Kummer darüber, vor Sehnsucht nach ihr das Herz brechen. Dann wäre sie gerächt". Hier volgen aanvullingen van direct sexueelen aard. We hebben van dit genre in den eersten droom al genoeg gezien, daarom gaan we dit hier voorbij. Genoemde veronderstelde fantaisie drukt zich dus in den droom uit als haar afwezig zijn van huis, haar vernemen later van het dienstmeisje, dat de familie reeds op het kerkhof was, een antwoord, dat haar „gar nicht traurig" maakte. De lezer herinnere zich de redenen waarom haar vader haar onder analytische behandeling stelde, n.l. haar ontstemmingen, levensmoeheid die zij in een afscheidsbrief legt, welken hare ouders in handen krijgen. — Dit alles vond zijn grond in het feit, dat haar vader hare mededeeling omtrent K.'s gedrag tegen haar in twijfel trok en dat hij zijne schuldige verhouding met mevr. K. niet wilde verbreken.

Nu, zeiden we, noemde analyticus dezen zeer begrijpelijken gemoedstoestand van het kind comedie, omhulde wraakzucht op den vader, die zich nu o.a. in dezen laatsten droom uit. — De geëischte tegenstelling heeft zich in den droom geuit door den dood des vaders inplaats van haar eigen dood, waarover ze in haar afscheidsbrief schreef. „Damit sind wir beim Inhalte des Briefes im Traume angelangt. Der Vater war gestorben, sie hatte sich eigenmächtig vom Haus entfernt". — Een verondersteld feit uit haar vorig leven dat zij ontkent, wordt hier nog als nevenzaak aangehaald. — We hebben al genoeg liederlijke verklaringen en omschrijvingen in de vorige bladzijden aangehaald, waar deze den grondinhoud van het behandelde betroffen en wij er dus niet buiten konden, om de ongeloofelijke schandelijkheden uit dezen laatsten droom, in duidingstaal omgezet, er nog zonder absolute noodzaak bij te voegen. Na het antwoord van het dienstmeisje, dat de familie reeds op het kerkhof is, vult patiente later den droom aan, „gehe ich, aber ganz nicht traurig auf mein Zimmer und lese in einem grossen Buche, das auf meinem Schreibtisch liegt" (bl. 83).

Analyticus vraagt over dit boek: „War es Lexikonformat?" Haar bevestiging maakt het hem nu zeker, dat zij vroeger in een Konver-

sationslexikon of anatomisch leerboek over sexueele onderwerpen gelezen heeft, boeken, die hij noemt „der gewöhnliche Zuflucht der von sexueller Neugierde verzehrten Jugend".

Of zij hier nu beslist ontkent, analyticus redeneert dóor met zijn vooropgesteld weten, waar patiente zich naar te voegen heeft, zooals we reeds zeiden, als slachtoffer op het Procrustusbed: „Die Eltern sind bei solcher Lectüre sehr im Wege". De droomwensch schaft de lastige ouders hier dus de wereld uit, want: „Der Vater war tot und die anderen schon auf den Friedhof gefahren. Sie konnte ruhig lesen, was ihr beliebte. Sollte das nicht heissen, dass einer ihrer Gründe zur Rache auch die Auflehnung gegen den Zwang der Eltern war? Wenn der Vater tot war, dann konnte sie lesen oder lieben, wie sie wollte (bl. 89).

Een tweede onbewust wraakmotief betreft den heer K. In ververband hiermee laat volgens analyticus haar droom hier „einen tiefen Einblick in die Entstehung eines anderen ihrer Krankheit-Symptome gewinnen": Eenigen tijd na de bewuste liefdesverklaring van K. aan het meer, kreeg ze blindedarmontsteking. — Psycho-analyticus, die alles psychisch duidt en dit alles op eenerlei manier, ziet hier de conversie in een neurotisch symptoom (= blindedarmontsteking). Hij vraagt haar wanneer deze ontsteking bij haar optrad: „ob früher oder später als die Szene am See". Het antwoord, dat hier alle moeilijkheden heet op te lossen, was: negen maanden later (bl. 91). „Diese Termin ist wohl charakteristisch. Die angebliche Blinddarmentzündung hatte also die Phantaisie einer Entbindung realisiert" en als toelichting wordt genoemd haar buikpijnen en periodebloeding. Analyticus spreekt dan hier als medeoorzaak dezer verschijnselen over haar door hem beweerd vroeger lezen in het lexicon over seksueele dingen. — In andere boeken noemt hij juist andersom de onvoldane nieuwsgierigheid van kinderen naar het sexueele een grondoorzaak van latere neurose. Dit heet dan een der redenen, waarom de bij de analyse zoo veelbesproken „Aufklärungen" bij kinderen noodig wordt geacht. De pijnen bij het meisje zijn heel begrijpelijk bij deze ziekte, en dat de periode tijdens de ziekte onregelmatig optrad is toch niet een noodwendig „psychisch-bedingt" verschijnsel; de ingewandsverstopping, die er ook was, wordt ditmaal niet meegeteld. Na de blindedarmontsteking was zij een weinig met haar rechtervoet blijven slepen. Ook voor dit symptoom wordt verklaring verlangd. „So geht man doch, wenn man sich den Fuss übertreten hat. Sie hatte also einen Fehltritt getan, ganz richtig, wenn sie neun Monate nach der Szene am See entbinden konnte". De voet, die wat nasleept, heet hier dus het symptoom van den onbewust gefantaiseerden misstap, negen maanden na de liefdesverklaring, die ze niet wilde aanhooren, maar die ze onbewust begeerde, getuige nu haar voet (Fehltritt) „Man kann" lezen we verder (bl. 92) „nach meiner Ueberzeugung solche Symptome nur dann bekommen, wenn man ein infantiles Vorbild für sich hat. Die Erinnerungen, die man von Eindrücken späterer Zeit hat, besitzen, meent Freud, nicht die Kraft, sich als symptome durchzuzetsen". En dit nu was hier aantoonbaar. Naar nuchtere opvatting is het verschijnsel van het slepend been, dat door de darmontsteking beïnvloed bleek,

nog begrijpelijker. Maar de analyse wijst zooveel mogelijk het nuchtere bewijs, het voor de hand liggende af. Het psychisch trauma zit, volgens de analyse, achter de meest gewone organische ziekte: „Sie hatte sich als Kind einmaal den selben Fuss übertreten, sie war bei heruntergehen auf der Treppe über eine Stufe gerutscht. Es war kurze Zeit vor dem nervösen Asthma im achten Lebensjahre". De inhoud van dezen laatsten zin heet natuurlijk het verschijnsel ten volle te verklaren: het was de tijd, dat volgens de vooropstaande Kausalitätsbedürfniss" van analyticus de aangeboren incest tot levendige uitdrukking zou zijn gekomen in het veronderstelde afluisteren van „einen nächtlichen Besuch des Vaters bei seiner Ehefrau" bl. 71, waarbij door „die Miterregung" de incest „narcisme" zou hebben gekweekt.

Is het zoo onnatuurlijk, dat een kind, dat van een trap glijdt, zijn voet ontstellen kan met langdurigen en soms blijvende nawerking? Moet daarvoor incest, narcisme en toevallige gelijktijdigheid met een ander ziekteverschijnsel (heeschheid) voor het voetlicht komen?

„Nun galt es, lezen we verder op bl. 92, den Nachweis dieser Phantaisie zu verwerten. Wenn Sie neun Monate nach der Szene am See eine Entbindung durchmachen und dann mit den Folgen des Fehltrittes bis zum heutigen Tage herumgehen, so beweist dies, dass Sie im Unbewussten den Ausgang der Szene bedauert habe. Sie haben ihn also in Ihrem unbewussten Denken korrigiert. Sie sehen, dass Ihre Liebe zu Herrn K. mit jener Szene nicht beendet war, dass sie sich wie ich behauptet habe, bis auf den heutigen Tage, allerdings Ihnen Unbewusst, fortsetzt".

Deze uitleg wordt patiente over haar voornaamste verdringing, liefde tot K., als onomstootbaar voorgelegd [1]) en wij lezen hier als besluit: „Sie widersprach dem auch nicht mehr". Geen wonder, 't is genoeg om iemand verstomd te doen staan en hem zoo het zwijgen op te leggen.

De verklaring van den laatsten droom had tot nu toe twee zittingen in beslag genomen. Bij het einde der tweede zitting betuigt analyticus patiente zijn tevredenheid over het resultaat. Zij antwoordde minachtend: „Was ist denn da viel herausgekommen" (bl. 93).

De derde zitting leidde zij in met de woorden: „Wissen Sie, Herr Doktor, dass ich heute das letzte Mal hier bin? Ich habe mich vorgenommen, bis Neujahr halte ich es noch aus; länger will ich aber auf die Heilung nicht warten".

Het was, toen ze dit zei, 31 December.

„We zullen dan echter vandaag nog arbeiden", klonk het antwoord. En nu kwam, lezen we in dit gesprek, een schijnbare toevalligheid aan 't licht, een mededeeling, die patiente nog niet had aangeroerd: In het

---

[1]) De heer K. heet in den laatsten droom voor te komen als de man, wien zij den weg naar het station vraagt, wanneer zij naar haar vaders sterfbed wil. Dat de man in den droom K. beduidt heet bewezen door de overeenkomst van een getal (getallen hebben hier steeds groote onderbewuste beteekenis). Ze vraagt den man hoever het station is. $2^1/_2$ uur. Na het gebeurde aan het meer met K. heeft ze, om verder zijn gezelschap te vermijden, ook aan een man gevraagd hoever de weg rond het meer te voet is om in L. te komen? $2^1/_2$ uur.

huis van den heer K. was voor de kinderen een gouvernante, wier onvriendelijke houding tegenover K. en ook omgekeerd van dezen laatsten tegenover haar op zekeren tijd opvallend werd. Een paar dagen voor het gebeurde aan het meer, deelde dit meisje Dora mee, dat bij een langdurige afwezigheid der huisvrouw, de heer K. „sie sehr umworben habe und sie gebeten, ihm gefällig zu sein. Sie gab ihm nach, aber nach kurzer Zeit kümmerte er sich nicht mehr um sie und sie hasste ihn seitdem". Zij had, lezen we verder, het voorgevallene aan hare ouders geschreven, die verlangden, dat zij oogenblikkelijk het huis zou verlaten. — Zij deed het niet, om, zoo luidt het verhaal, af te wachten of de houding van K. nog veranderen zou. — Toen dit niet gebeurde, ging zij heen.

Deze mededeeling verklaart nu het hoofdmoment voor den tweeden droom. De voornaamste wraakphantasie, die ten opzichte van K., heet hier duidelijk. Ofschoon patiente, zegt analyticus, zeer goed moet weten, dat K. met een ernstige liefde jegens haar vervuld is, die op echtscheiding wacht, heeft zij toch zijne verklaring bij het meer met die tegenover de gouvernante vergeleken en bijgevolg was het niet haar gekwetst vrouwelijk eergevoel, haar verontwaardiging of wat van dien aard, dat haar bruusk het gesprek deed onderbreken en hem verlaten, maar ijverzucht en hoogmoedskrenking, omdat hij haar waagde te behandelen „wie eine Gouvernante, eine dienende Person".

Analyticus wil haar bewijzen, hoe diep zij onder den invloed staat van het gebeurde met de gouvernante, door verklaringen, die alweer niets zeggen door hun onnatuurlijke gezochtheid. Zoo heet de brief in den droom, die haar toestaat naar huis te komen, „eine Gegenstück zum Briefe der Eltern des Fräuleins, die es ihr verboten hatten". Zoo heet de tijd, dat zij wachtte met hare ouders het gebeurde met K. mee te deelen, 14 dagen, een veelbeteekenend bewijs, want 14 dagen heet hier „der für eine dienende Person charakterische Termin zur Kündigung", bl. 96. Zooals de gouvernante niet aanstonds wegging, maar nog wachtte, „weil sie hoffte, dass Herr K. seine Zärtlichkeit ihr wieder zuwenden würde", zoo meende analyticus dat ook patiente nog 14 dagen wachtte, voor zij haar ouders het gebeurde tusschen K. en haar meedeelt, omdat in dien tijd K. op de een of andere manier ook mogelijk weer tot haar zou komen. Al stemde patiente ook niet in met deze inzichten van anal., is het toch niet onmogelijk, dat zij spijt kon hebben van haar bruuskheid en bij nader inzicht liever op welwillende en vredige manier hem hare afkeurende gevoelens had medegedeeld. Zoo'n afscheid met iemand tegenover wie men jarenlang in goede verhouding stond als familievriend, is dan ook niet erg verkieselijk. Als haar door anal. wordt gevraagd, of de breuk haar speet, geeft ze hem dat ook heel begrijpelijk toe [1]).

Voor analyticus is dit natuurlijk alweer een bewijs voor een verliefdheid, die zich in een zwangerschapssymptoom omzette, zooals wij reeds zagen.

---

[1]) Hier knikte, zegt anal., patiente toestemmend.

Als nu, beschrijft analyticus, van de zijde van den heer K. geen toenadering kwam, liet zij haar wraakzucht den vrijen loop. — Van bedoelde wraakzucht is echter in den loop van dit verhaal in werkelijkheid nergens sprake. — Maar analyticus begint reeds den uitleg van den laatsten droom, vóor hij hier nog had onderzocht, met de woorden: „Dass sie von dem Vorfalle ihre Eltern in Kenntniss gesetzt, legte ich als eine Handlung aus, die bereits unter dem Einflusse krankhafter Rachsucht stand. Ein normales Mädchen, wird, zoo meent hij, allein mit solchen Angelegenheiten fertig", bl. 94.

't Is wel of analyticus bij voorbaat aan dezen droom wraakmotieven tot eisch stelt; hij wil ze er zien en daarom zijn ze er; waar een wil is, daar is een weg, al is het dan nog zoo'n onmogelijke dwaalweg. — De man in den droom, wien zij vraagt naar den afstand van het station, wil haar begeleiden, maar ze weigert en gaat alleen. Hetzelfde had zij nu in werkelijkheid met K. gedaan na de bewuste scène. — Den laatsten tijd leefde zij alleen met haar studie, buiten aanraking met anderen. Anal. zoekt in deze feiten den zin: „Da alle Männer so abscheulich sind, so will ich lieber nicht heiraten. Dies ist meine Rache", bl. 107.

Deze laatste opvatting deed hem dan nog eens zijn blik richten op hare verhouding tot mevrouw K. en doet hem zeggen: „Ich habe es versäumt, rechtzeitig zu erraten und der Kranken mitzuteilen, dass die homosexuelle Liebesregung für Frau K. die stärkste der unbewussten Strömingen ihres Seelenlebens war. Die rücksichtlose Rachsucht, welcher dieser Traum den Ausdruck gab, war wie nichts anderes geeignet, die gegensätzliche Strömung zu verdecken, den Edelmut, mit dem sie den Verrat der geliebten Freundin verzieh, unsw.", bl. 108.

Wij moeten, voor wij eindigen, noch de werkingen der overdracht melden, zonder welke, volgens Freud, geen behandeling denkbaar is. Maar eerst iets over eene opmerking in zijn Nawoord: „Besonders dürfte die Entschiedenheit meines Standpunktes in der Frage des Unbewussten Anstoss erregen, indem ich mit unbewussten Vorstellungen, Gedankenzügen und Regungen so operiere, als ob sie ebenso gute und unzweifelhafte Objekte der Psychologie wären, wie alles Bewusste", bl. 101.

Heel zeker toont dit standpunt de grootste dwaling der analyse aan. De phantasie schiet hier bij den analyticus vleugels aan als een helledraak, doet verschrikking en bedreiging rondwaren en fladdert om den vuurpoel van bederf en zielspijniging, waar alle hemellicht dooft en alle ware redding is uitgesloten. — Het spel der fantasie kan inderdaad een systeem gelijkende begoocheling opbouwen en dit alles kan zich zoo voegen en richten naar den wensch van den bouwer, dat men aan logisch en gevolgrijk gebeuren er bij zou gaan gelooven — en toch is het een fantasmagorie, nevelfiguren, die uitéén vallen voor den blik van gezonde en moreele verstandelijkheid.

Wat zijn bovendien „die unbewussten Vorstellungen, Gedankenzüge und Regungen, womit operiert wird alsob sie ebenso gute und unzweifelbare Objekte der Psychologie wären, wie alles Bewusste?"

Het zijn, zooals het juist beschreven ziektegeval met zijn analyse toonde, gevoelens en drijfveeren van ijverzucht, hoogmoed, wraakzucht en van de meest differente, bij voorkeur de meest perverse erotische en sexueele beteekenis. We zoeken in dit systeem bij het onderbewuste te vergeefs naar iets goeds. „Het kan slechts wenschen" hooren we, en het heet dan van grooter uitgebreidheid en beteekenis dan ons bewuste, dat het niet alleen beïnvloedt, maar in de meeste gevallen determineert. Nu, als het dan niet anders kan dan wellust, dood, wraak en zoo meer wenschen; als het zijn bedrijf vindt in impulsen van bloedschande, narcisme, homosexualiteit, in moordzucht, nijd, hoogmoed en huichelarij, dan kan het (ik bedoel de leer) voor mijn part wel zijn biezen pakken. We kunnen het best missen, en stooten gaarne zijn helletroon om en bieden den leeraarszetel aan goede godsdiensten, wijsbegeerte en al wat den geestelijken mensch werkelijk steunt en werkelijk verder brengt.

Nu nog de overdracht. Toen wij de verborgen sexueele impulsen van Dora zagen voor den dag gehaald — er waren er vijf: tegenover den vader, de vriendin, den gehuwden vriend, haarzelf en den analyticus — lieten we de laatstgenoemde rusten. Deze is een overdrachtsaffect en behoort als zoodanig niet tot (verleden) verdringingen. Zoowel liefde als haat kunnen overdrachtsaffecten zijn en Freud noemt ze: „Nachbildungen von den Regungen und Phantaisien, die während des Vordringens der Analyse erweckt und bewusst gemacht werden sollen mit einer für die Gattung charakteristischen Ersetzung einer früheren Person durch die Person des Arztes". Anders: „Eine ganze Reihe früherer psychischer Erlebnisse wird nicht als vergangen, sondern als aktuelle Beziehung zur Person des Arztes wieder lebendig". Een konkreet voorbeeld hiervan wordt in dit bijzondere geval van Dora op bl. 64 vermeld: De eerste droom over het brandende huis had nog eens, hoewel gewijzigd, plaats tijdens de behandeling. Dit leidt de opmerkzaamheid van analyticus tot het feit van de overdracht. Wat dezen droom betreft, had ze „vergessen zu erzählen, dass sie nach dem Erwachen jedesmal Rauch gerochen. Der Rauch passte ja wohl zum Feuer, er wies auch darauf hin, dass der Traum eine besondere Beziehung zum Analyticus hat", want hij placht bij het verklaren van een verdringing dikwijls te zeggen: waar rook is, is ook vuur. Een andere duiding knoopt hij aan het feit, dat de heer K., Dora's vader en ook analyticus hartstochtelijke rookers waren. Uit het feit dat zij dit ruiken van rook bij het ontwaken oorspronkelijk had vergeten te vertellen, moet worden opgemaakt, dat dit droomdeel een stuk bijzonder sterke verdringing had te overwinnen. „Demnach gehörte sie wahrscheinlich zu dem im Traume am dunkelste dargestellten und best verdrängten Gedanken, also dem der Versuchung, sich dem Manne willig zu erweisen. Sie konnte dann kaum etwas anderes bedeuten als die Sehnsucht nach einem Kusse, der beim Raucher notwendigerweise nach Rauch smeckt. Die Versuchungsgedanken scheinen so auf die frühere Szene zurückgegriffen und die Erinnerung an den Kuss aufgeweckt zu haben, gegen dessen Verlockung sie sich seinerzeit durch den Ekel schützte" (bl. 65).

Analyticus brengt dan de noodwendige overdracht in verbinding

met het feit, dat hij ook rooker is, en dit doet hem vermoeden, dat haar waarschijnlijk tijdens een zitting is ingevallen „einen Kuss von hm zu wünschen". Dies war für sie der Anlass, sich den Warnungstraum zu wiederholen [1]) und den Vorsatz zu fassen aus der Kur zu gehen" bl. 65. Op latere bladzijden lezen we, dat de overdracht van wraak haar uit de kuur doet gaan. Wij weten, dat zij op 31 Dec. zei: „Bis Neujahr halte ich es noch aus; länger wil ich auf die Heilung nicht warten". bl. 94. Hierop vraagt haar de analyticus: „Wann haben Sie den Entschluss gefasst?" Haar antwoord: „ik meen voor 14 dagen" geldt hem dan weer als bewijs van overdracht: „Das klingt ja wie von einem Dienstmädchen, einer Gouvernante, 14 tägige Kündigung". Men herinnert zich, dat analyticus hare verontwaardiging over het gedrag van K. heeft uitgelegd als wraak, boosheid: „Er wagt es mich zu behandeln, wie eine dienende Person".

De overdracht van wraak heet hier door het getal 14 aangetoond. Getallen even als namen heeten, we zeiden het, een gewichtige beteekenis te hebben in het onbewuste. Door de analytici is daar veel over geschreven, door Dr. Adler in 't bijzonder. Kloppen de getallen bij duiding niet heel juist, dan heet dit een ontduiken van de censuur van het bewuste, in nuchtere niet-analytische taal „zelf-huichelarij". Zoo bleven er, toen het meisje bij 't begin der laatste zitting haar heengaan aankondigde, nog 2 uur ter behandeling. In den droom is de afstand van het station, zooals de vreemde haar zegt, $2^1/_2$ uur, en de afstand om het meer van de plaats, waar zij de liefdesverklaring van K. moest aanhooren, tot L., is haar ook genoemd als $2^1/_2$ uur.

De 2 uur voor haar heengaan uit de kuur zijn dus weer een wraakphantaisie van overdracht (bl. 107). En dat hier 2 uur staat inplaats van $2^1/_2$ heet dan een korrektuur van het bewuste, als juist genoemd. Op bl. 104 lezen we, dat „die Uebertragung etwas notwendiges Gefordertes ist, und dass man diese letzte Schöpfung der Krankheit wie alle früheren zu bekämpfen hat. Zu umgehen ist sie (die Uebertragung) nicht, da sie zur Herstellung aller Hindernissen verwendet wird, welche das Material der Kur unzugänglich machen. Die Uebertragung, die das grösste Hinderniss für die Psycho-analyse zu werden bestimmt ist, wird zum mächtigsten Hülfsmittel, wenn es gelingt sie jedesmal zu erraten und dem Kranken zu übersetzen" bl. 105.

Het is zeer goed te begrijpen, stel dat men deze theorie aanneemt, dat overdragingen van haat en wraak op den arts de zieken de kuur ontijdig doen verbreken. En 't is ook heel begrijpelijk, dat, als zieken weg loopen, wat nog al eens gebeurt en dan wel om heel andere redenen dan juist genoemde, de analyticus gemakkelijk kan zeggen: er was overdracht van haat of wraak, daarom is de kuur te vroeg gestaakt en bijgevolg mislukt. „Wo Regungen der Grausamkeit und Motive der Rache, die schon im Leben zur Aufrechthaltung der Symptome verwendet worden sind, sich während der Kur auf den Arzt übertragen, ehe er Zeit gehabt hat dieselben durch Rückführung auf ihre

---

[1]) Zij had hem driemaal in L. en ééns tijdens de kuur gedroomd.

Quellen von seiner Person abzulösen, da darf es nicht Wunder nehmen, dass das Befinden der Kranken nicht den Einfluss seiner Therapeutischen Bemühung zeigt. Denn wodurch könnte die Kranke sich wirksamer rächen, als indem sie an ihrer Person dartut, wie ohnmächtig und unfähig der Arzt ist" (bl. 108).

Patiente had, wij zagen het, op zekeren dag tot analyticus gezegd: „Ik wil niet langer op de genezing wachten", en verliet voor goed de behandeling. — De verklaring van haar gedrag in deze is den analyticus natuurlijk zeer duidelijk. Zij liet hem staan met een oorvijg in figuurlijken zin, zooals ze K. had laten staan aan 't meer met een werkelijke oorvijg. Hij beschuldigt dan zich zelf er van, dat het hem niet gelukte „der Uebertragung rechtzeitig Herr zu werden". Hij vergat, zegt hij, „der Vorsicht, auf die ersten Zeichen der Uebertragung zu achten". „Ob ich das Mädchen bei der Behandlung erhalten hatte", lezen we verder, „wenn ich mich selbst in eine Rolle gefunden, den Wert ihres Verbleibens für mich übertrieben und ihr ein warmes Interesse gezeigt hatte, etc.... ....Ich weis es nicht". Analyticus meent echter, en heel begrijpelijk, dat men bij de handeling, ook in het belang van de patienten, geen rol moet spelen. Zooals nu het geval stond, noemt hij het: „ein unzweifelbare Racheakt, dass sie in so unvermuteter Weise, als meine Erwartungen auf glückliche Beendigung der Kur den höchsten Stand einnahmen, abbrach und diese Hoffnungen vernichtete bl. 98. Zu Anfang war es klar, das ich in der Phantaisie den Vater erzetzte, wie auch bei dem Unterschiede unserer Lebensalter nahelag". — Analyticus heeft blijkbaar vergeten, haar de beteekenis der rooksensatie van haar eersten droom mee te deelen. — Zijn theorie is toch immers, dat men de overdrachtsymbolen den zieken moet „überzetsen" omdat ze, gelukt dit, de overdracht tot het machtigste hulpmiddel der Analyse wordt. Die rooksensatie kon volgens hem immers niets anders beteekenen dan „die Sehnsucht nach einem Kusse der bei Rauchern nach Rauch schmeckt". — De rook houdt dan verband met walging, die zij eens bij een kus van K. ondervond, en is dus een verdringingssymbool voor genoemde Sehnsucht. — Overdracht heet hier duidelijk, daar analyticus ook een rooker is, bl. 65. Als hij later meent, haar mogelijk in de kuur te hebben kunnen houden als hij haar „ein warmes Interesse gezeigt hätte" (bl. 99), dan meent hij wellicht o.a. haar dit kusheimwee als deel van de liefdesoverdracht te hebben moeten opklaren.

Wat moet het een wonderlijke gedachtensfeer bij een analyticus zijn, als bij de noodwendige overdracht der liefde, begrijpelijkerwijze in de meeste gevallen 't een of ander soort kus-symbool optreedt. Wat een vloed van kussen heeft hij te weerstaan, want ook maar een van iedere of haast iedere patiente, dat maakt er heel wat in de week. Oef! dat wordt benauwend. — Ik vroeg eens aan een analyticus, in welken geest nu deze overdracht van liefde moet worden beschouwd. Hij antwoordde botweg, zonder de draagwijdte van het immoreele in zijn uitspraak te beseffen: sexueele verliefdheid. — Misschien had analyticus in plaats van een oorvijg er twee gekregen, als hij patiente door deze kusverklaring „sein warmes Interesse gezeigt hätte". Hij zegt op

blz. 98: „Ich weiss nicht, ob Herr K. mehr erreicht hätte, wäre ihm verraten worden, dass jener Schlag ins Gesicht kein endgültiges „Nein" Dora's bedeutete etc.". Al verklaart nu analyticus later den rook als verdringing van Sehnsucht, de afgebroken kuur doet hem zeggen: „Diese Verdrängung war für sie der Anlass, sich den Warnungstraum zu wiederholen und den Vorsatz zu fassen, aus der Kur zu gehen" bl. 65. Zij moet er wel meer dan genoeg van hebben gehad, want zij ging zonder toestemming van den vader. — Deze bezocht den analyticus eenige malen, om hem te betuigen „sie werde wiederkommen; man merke ihr die Sehnsucht nach der Fortsetzung der Behandlung an". Maar, luidt het dan: „Er war wohl nie ganz aufrichtig. Er hatte die Kur unterstützt, solange er sich die Hoffnung machen konnte, anal. wurde Dora ausreden, dass zwischen ihm und Frau K. etwas anderes als Freundschaft bestehe". bl. 98.

Hoe 't zij; ze ging en bleef weg. Bij den eersten droom, waar zij, als hierboven genoemd, „sie sich warnte, die Kur zu verlassen, wie seinerzeit das Haus des Hern K.", had analyticus, meent hij, haar moeten zeggen: „Nu hebt gij een overdracht gemaakt van K. op mij. — Hebt ge in mij iets gemerkt, wat u booze bedoelingen doet vermoeden, gelijkend op die van K., of is u iets aan mij opgevallen of bekend geworden wat uwe genegenheid oproept als eens bij K.?" — Dan was, meent hij, hare aandacht op zijn persoon en omgeving gericht en was iets analoogs of gewichtigers dan K. betrof, naar voren gekomen en had de oplossing der overdracht de analyse toegang gegeven tot nieuw feitenmateriaal der herinnering (bl. 106). — Nu verraste de overdracht. Wat de overeenkomst was tusschen K. en analyticus, die haar wraakmotief werd, blijft voor anal. onopgelost; hij meent „es bezog sich auf Geld oder etwas Eifersucht gegen eine andere Patientin". — In ieder geval, dit zegt hij met beslistheid: „Sie rächte sich an mir, wie sie sich von ihm getaüscht und verlassen glaubte", bl. 106.

Ze ging ongenezen, maar dit heet niet zoo erg, want: „die Symptome schwinden zwar nicht unter der Arbeit, wohl aber eine Zeitlang nach derselben, wenn die Beziehungen zum Artzte gelöst sind. Der Aufschub der Heilung oder Besserung ist wirklich nur durch die Person des Arztes verursacht", bl. 103. Dit heet dan te komen door de overdracht tijdens de kuur, d. i. het zich opnieuw vormen van symptomen, „und diese letzte Schöpfung der Krankheit ist wie alle früheren zu bekämpfen". Nu heet „dieses Stück der Arbeit das bei weitem schwierigste" bl. 104. Alles te zamen meer dan genoeg voor de analyse, om haar niet-gelukken te rechtvaardigen.

Een goed jaar later zag analyticus patiente terug, misschien in verband met hare familie, anders kan ik me het niet voorstellen, en heel begrijpelijk spottenderwijs vroeg ze hem de kuur te voleinden. Zij vertelde hem, na haar afscheid van hem, nog eenige weken in „Durch-ein-ander" te zijn geweest. „Dann trat eine grosse Besserung ein, die Anfälle wurden seltener, ihre Stimming gehoben".

Natuurlijk schrijft analyticus deze genezing aan de kuur toe, na het loswording van de overdracht.

Wat wij lezen geeft echter een meer nuchtere verklaring: Kort na de kuur maakte ze een rouwbezoek bij de familie K., toen een der kinderen, aan welke zij zich zoo zeer gehecht had getoond, was gestorven. Zij werd ontvangen, alsof er de laatste jaren niets was voorgevallen. — Het is begrijpelijk, dat zij met haar edelmoedig karakter, zooals ons dat duidelijk wordt uit het gansche verhaal, zich met de familie verzoende. — En met het oog op haar rechtsgevoel en vrouwelijke waardigheid, is het ons ook begrijpelijk, dat zij K. er toe bracht de waarheid aangaande het vroegere gebeurde te bekennen, zoodat ook haar vader dit moest inzien, en zij mevrouw K. tot de erkenning drong van een verboden verhouding met haar vader. — En ook heel natuurlijk is het, dat zij ondanks deze opklaringen „den Verkehr mit der Familie nicht wieder aufgenomen hat" bl. 109. Begrijpelijk echter is ook, na wat wij gelezen hebben, dat analyticus dit alles als een Rache-akt duidt en in dezen laatsten zin er een voor haar bevredigende oplossing in ziet.

Maar den nuchteren, niet-analytischen lezer is het duidelijk, dat het meisje door deze opklaringen, die met een vredig afscheid gepaard gingen, een groot deel van haar gemoedsrust had terug gekregen, zoodat zij het leven weer kon aanvaarden. — Al bleven haar nog pijnlijke ervaringen, van het psychische dwangbuis waarin de samenloop der dingen haar te storend bekneld hield, was zij ten minste verlost. Dan, lezen we, leeft zij rustig verder, wijdt zich aan studies en denkt niet aan een huwelijk. Alleen hindert het haar, als zij hoort spreken over de verhouding met haar vader en mevrouw K. Alweer heel begrijpelijk; maar ook aan te nemen is, dat ze haar arbeid en levensenergie door dit feit niet meer laat beïnvloeden; zoover men iets niet kan veranderen, legt men er zich bij neer, met hoop en wil tot verbetering zoodra het ingrijpen mogelijk wordt. Dit pleit voor haar wijsheid; zoowel oefening als inzicht versterkt in deze iemands draagkracht. Bij dit tweede bezoek aan analyticus zegt ze hulp noodig te hebben voor een gezichtsneuralgie, „die jetz Tag und Nacht anhalte". („Ein Blick auf ihre Miene konnte mir aber verraten, dass es ihr mit dieser Bitte nicht Ernst war"). „Seit wann?" „Seit genau vierzehn Tagen". Een getal, dat betrekking heeft tot het thema der wraak bij haar. Analyticus besluit, dat zij voor 14 dagen een bericht, hem betreffend, in de courant heeft gelezen. Dus weer overdracht, en dan stelt deze neuralgie een zelfbestraffing of boete voor, om haar plotseling afbreken der kuur. Zooals ze berouw had gevoeld over de oorvijg aan K., zoo treedt ook nu berouw op tegen zijn psychischen plaatsvervanger. Dit berouw tegenover K., hier verklaard als spijt over het verstoren harer eigene liefdesgevoelens, hebben wij reeds als begrijpelijk gesteld in den zin van een „wat ruw en onvriendelijk optreden betreuren", een eenvoudig feit, zonder onbewusten grond. En haar terugkeeren bij analyticus heeft niet den schijn een analoge beteekenis te hebben. Het is ten minste een zonderling rouwbetoon als iemand met een blijkbaren spot komt, die de gansche behandeling dóor hier en daar te proeven is, spreekt over behandeling en weer weggaat zonder ooit meer terug te komen! De genoemde 14 dagen zijn als met de haren er bij gesleept.

Na eenige jaren verneemt analyticus dat Dora gehuwd is (begrijpelijkerwijze niet met K.) en dan eindigt hij zijn beschreven verhandeling met de woorden: „Wie der erste Traum die Abwendung vom geliebten Manne zum Vater, also die Flucht aus dem Leben in die Krankheit bezeichnete, so verkündete ja der zweite Traum, dass sie sich vom Vater losreissen werde und dem Leben wiedergewonnen sei". En dit alles wordt bedoeld in den zin van „sexuell verliebt", mag het dan voor een deel onbewust zijn. De kleefkracht dezer verliefdheid heet te hebben losgelaten eerst van K. op den vader, dan van den vader, met den arts als tusschenpersoon, op het leven.

Een normale, gezonde beschouwing doet echter een heel anderen loop van zaken verrijzen, met een heel ander beeld van het meisje als middelpunt. Wij zien hier een edele ziel, een gezond denkvermogen, dat onder de omstandigheden van haar leven in verzet en lijden komt. Haar beeld treedt ons uit de verhandeling naar voren als ongeveer de eenige persoon uit hare omgeving met zuivere inzichten en beginselen, waar en juist gevoel, rechtvaardigheid, eerlijkheid, evenwicht en moreele energie. En wat is de persoonlijkheid, die de analyse ons in haar geeft te zien? Haar ontstemming en levensafkeer, oorzaak dat de vader haar bij den analyticus brengt, heeten ijverzucht, wraak, comedie; zij bedoelt haar vader in angst te jagen, om haar ijverzucht en wraakgevoel voldoening te verschaffen. Zij heeft den heer K. bij zijn ongepast optreden een oorvijg gegeven: haar begrijpelijke verontwaardiging heet ijverzuchtige liefdesverdringing, ijverzuchtige hoogmoed, omdat hij kort te voren aan „een dienstdoend persoon" met nagenoeg dezelfde woorden zoo'n liefdesverklaring deed. Begrijpelijk is dit laatste feit niet geschikt om zijn houding tegenover haar zelf in een verontschuldigend of veredelend licht te brengen. Maar 't is voldoende om te begrijpen, dat zij hem voorgoed den rug toewendt.

Vergezelt zij nu eenige dagen later haar vader van uit L., omdat zij niet langer met K. wil zijn, dan heet dit heengaan het door den droom versymboliseerde vluchten uit een brandend huis, d.i. vluchten van K. of liever van haar eigen door hoogmoedskrenking verdrongen liefdesneiging. — Deze verklaring veronderstelt dus neerzien op een gesalarieerd persoon, een lager soort van ijverzucht, haat- en wraakgevoelens. De niet-analytische verklaring is: edele verontwaardiging, los wordend van banden, heengaan zonder weerkeer. Zij vergezelt den vader, zooals ze in den droom met hem uit het brandend huis vlucht: analytische verklaring: onbewuste regressie naar haar reeds uit de kindsheid dateerende verliefdheid op den vader: hare verdrongen belangstelling tot K. maakt zich nu van den vader meester. — Zij leeft in kommer over hem, omdat ze overtuigd is van zijn verkeerde verhouding tot K.'s vrouw. Hare gedachten van zorg heeten hier te dekken hare verliefdheid op den vader en dientengevolge haar ijverzucht tegenover mevr. K. — Nog erger: ze is bovendien verliefd op mevrouw K. en benijdt den vader om dier gunsten. — Haar vader weigert hare mededeeling te gelooven over het gedrag van K. te L., omdat deze laatste hier zelf ontkende en mevr. K., hare vriendin, steunt de leugen van K. en voegt

er nog de lasterlijke bewering bij, dat zij slechts belang stelt in sexueele dingen. Gebukt onder smart en kommer, wordt zij ziek, ontstemd, prikkelbaar tot levensmoeheid toe. De niet-analytische verklaring zou luiden: traumatische teleurstelling in affektieve banden (de familie K. en vooral haar vader), gekrenkte waarheidszin en edele verontwaardiging, daaraan verbonden. — Ze wordt niet geloofd, maar daarentegen in verdenking gebracht. Nu is het bijna regel, dat in conflict met minderwaardige karakters, waarmee ongelukkigerwijze dit jonge leven verbonden was, zoo'n leven gemakkelijk in verdenking komt; de schuldige heeft heel dikwijls de gewoonte zijn slijk te gooien op wie hem hindert. En als dan de vader niet haar, maar wel degenen gelooft, die door hun verraad nu wel noodzakelijk als minderwaardig moeten optreden, dan is het niet te verwonderen, dat zij diep getroffen, ziek wordt en arkeerig van menschen en leven. — Eerstens de verraderlijke laster der vriendin, het besef van ontnuchtering en verlies; dan haar moraal en waarheidszin in twijfel getrokken door de vereerde ouders (spottenderwijze bij de analyse als respectpersonen betiteld), is dit alles niet genoeg, om het evenwicht eener jonge aanhankelijke natuur totaal te verstoren en gevoelige zenuwen ziek te maken? — Zij staat alleen en weerloos tegenover haar veroordeelaars, met een hart vol pijnen en een besef van ontgoochelingen. — Zouden sterkere schouders dan die van een achttienjarige hier niet buigen onder het gewicht? En zij is genoodzaakt dag aan dag onder deze indrukken te leven; zij kan in haar uiterlijke afhankelijkheid zich niet tijdelijk van de prikkels los maken. De psychische wonde is immer in herinnering en het bloeden moet onafgebroken worden gevoeld. Maar niets van dit alles geldt voor de diagnose in deze; alleen laaghartige verborgenheden, waarvan iemand zich niets bewust is, slechts deze gelden als symptoom-verklaringen.

Als prof. JELGERSMA uitweidt over de miskenning, die FREUD zou ervaren wegens zijn denkbeelden, en van hem zegt, dat hij zich dekt voor instorting of krankzinnigheid door de grappen van zijn onbewuste, die zijn veroordeelaars zouden moeten misleiden, dan wordt hier wel duidelijk beweerd, in strijd met de theorie, dat leed ziektemakend kan zijn. — Maar bij een moreel goed kind, dat in hare omgeving niet past en er zou kunnen ondergaan in leed door het conflict met laagheid en leugen — daar moet den feiten geweld worden aangedaan, om te veroordeelen en te besmeuren, in één woord te lasteren — en dat heet dan de troost en de redding die de analyse biedt!

Al wat consekwent, edel, eerlijk, moreel in houding en woorden der patiente is, zien wij geduid als van een duivelsche verdorvenheid. — In de Freudsche theorieën ziet men de geestelijke stem, het werkelijk moreele verzet, de beteekenis van het geweten nooit aan het woord; daar is slechts sprake van lust of onlust, daar is alleen het dierlijke element van kracht en wordt alles uitsluitend in materialistisch licht bekeken, en dan nog wat voor materialisme! Elke edele daad en gevoelen moet hier door omkeering, verschuiving, verdringing [1]) een

[1]) Alle woorden uit het Freudsche vocabulaire.

helsch beeld naar voren roepen en in plaats van een plichtgevoelige, reine, teere meisjesziel, die hier met recht kan worden verondersteld, treedt een satanisch wezen op, een monster van onmenschelijke boosaardigheid, en dit aan het kind duidelijk te maken, (n.l. dat zij het laatste en niet het eerste is) moet haar astma en hoest verdrijven. We kunnen niet genoeg nadruk leggen op het demonische van deze automatische zielsdefinitie. In plaats van „de mensch, naar Gods beeld geschapen, met een hoogere zielskern in zijn geestesleven, die hem steeds opwaarts wil stuwen en zijn handelingen en inzichten tracht te beinvloeden", wordt hier de mensch een wezen, dat van uit een stinkenden poel van ondeugden wordt bestuurd, en erger gedetermineerd. —

Wij hebben hier de analyse in hare afschuwelijkste inmoraliteit bij de haren, wij leggen den vinger op de stinkendste harer wonden — en op haar grootste gevaar! Want met zooveel subtiele redeneeringen, zóó bedriegelijke en dikwijls wetenschappelijk en schoonschijnende sofismen weten vele analytici dit beweerd automatisme der ziel te omlijsten en te omranken, dat de goedmoedige lezer of toehoorder het slikt als een begrijpelijke, aanneembare waarheid. Maar den behandelden zieke, die zijn innerlijke ziel hier voelt verkracht en zijn heiligst geweten aangegrepen, hem moeten de oogen opengaan en de verwerping zal zich aan hem opdringen. Gelukkig als zij 't doet en als zij 't doet met beslistheid en kracht. Hij heeft een treurige ervaring te meer in zijn leven, maar iedere ervaring is toch ook een weten, dat vroeg of laat zijn nut aanbrengt. Wij zagen in beschreven voorbeeld het edele als het onedele geduid; van verstand doordrenkte moraal en van moraal doorlicht verstand als perversies, de deugd als ondeugd gestempeld. — Is zulk een theorie niet een perversie haast zonder voorbeeld? Keur het kwaad maar onder geen enkelen vorm af, lezer, want dit heet een bewijs voor uw deugnieterij. Het best is dan maar het toe te juichen, dan is men heel zeker braaf. Gelukkig, dat het begrip van zuivere en ware moraal in de wereld nog niet geheel verloren is! Vereenigt u, strijders voor goede godsdiensten, aanhangers van edele wijsgeerige stelsels, beoefenaars van practische idealen! Vereenigt u ter bestrijding van het openlijke en vermomde demonenwerk, dat in vele tegenwoordige geestesrichtingen, maar heel geaccentueerd bij de zich immer meer verbreidende psycho-analyse optreedt. Ik deed u zien, hoe bij den jongen mensch en het kind evengoed de onschuld wordt aan flarden gescheurd, hoe hem slijk wordt geworpen in het heldere gelaat. Aan kinderlijke onschuld gelooft de analyse niet, getuige haar geschriften. — De patient(e) wordt uit zijn onbewusten vrede opgeschrikt en het gevolg is natuurlijk of mogelijk bederf, waar er vatbaarheid voor is, òf een grenzeloos leed door het contact met een wereld van verdorvenheid, van welker bestaan de argelooze ziel niets vermoedde.

De analyse wroet steeds maar met haar luk- of raakduidingen, haar denkabnormiteiten, een waanzinnige hocuspocus gelijk, in zoogenaamde onbewuste schachten, ook waar niets te wroeten valt, waar geen indruk geen gedachte het karakter ooit besmeurde. Wat bekommert het haar?

Het symptoom dekt de feiten, de droom is onfeilbaar sprekend, het mechanisme, dat naar buiten treedt in woord en daad, determineert! Is iemand, zegt FREUD, in beschreven verhandeling, al in gedrag en bewustzijn onschuldig, dan duidt het ziektesymptoom aan, dat hij (zij) het niet is in het onbewuste.

Wat een redeneering! Is iemand verantwoordelijk voor zijn onbewuste, waarvan hij niet alleen zelf niets weet, maar evenmin de analyticus, al arbeidt hij dan met heel zijn santekraam van determinanten, als toevalshandelingen, droomduidingen enz., ter beslissing van wat er al te dikwijls niet is.

Verrukkelijk geschenk der zoo geniaal-wroetende en glanzend-ontdekkende analyse aan de wellicht vertrouwende maar hoe ontnuchterde patienten. En deze zoogeheeten openbaring der afschuwelijkste misdadigheid, waarvan de ziekte misschien de mogelijkheid en het bestaan niet eens vermoedt, wordt hem met de walgelijkste bewoordingen, omschrijvingen en langs kronkelwegen van sofisme en leugen, den analyticus zelf misschien onbewust, opgedrongen. — Zijn bewustzijn, dat hem wellicht niets verwijt, wordt bezwaard met een onbewustzijn vol schuld, waarvan hij niets weet, en dat misschien niet eens bestaat; en dit heet dan door opheffing der verdringing de genezing bewerken!

Hoeveel goede artsen en ontwikkelde menschen, die niet volledig het systeem van FREUD kennen, spreken niet van deze verdringingsopheffing en hierdoor symptoomverdrijving als een heilsfeit voor de menschheid, een niet genoeg te waardeeren vrucht van FREUD's genialiteit. Als wij de analytische beschouwing der zoogenaamde „overdracht" in het bijzonder geval van Dora eens bekijken, dan krijgen we voor deze reproductie, als nieuwe verdringing, begrijpelijk weer eenzelfde soort verklaring als bij de oorspronkelijke: Al de veronderstelde gevoelens van verliefdheid en wraakzucht, die zij voor haar intiemste en eens meest vereerde betrekkingen had, zijn nu op den arts geprojekteerd en heeten de genezing tegen te houden.

Welk beeld krijgt over de verhouding dezer patiente tot haar arts de niet-analytische lezer, na 't lezen der beschouwing?

Zij komt, gedrongen door haar vader, blijft welwillend onder alles wat zij hooren moet. Hare antwoorden zijn begrijpelijkerwijze afwerend, haar houding van een lichten, maar nauwelijks beleedigenden spot. — Zij gaat weer heen, zoodra ze blijkbaar kan, niet eens verwonderd over haar niet-genezen, maar dit toch haar arts met eenige ironie voorhoudend. — Wat is in dit alles ongewoon? Waar zijn de „Regungen" van verliefdheid en wraakzucht? — Maar kijk nu eens even door de loupe van den analyticus en dan zult ge ze wel vinden: „Zu Anfang war es klar" lezen we op bl. 106 „dass ich ihr in der Phantaisie den Vater ersetzte, wie auch bei dem Unterschiede unserer Lebensalter nahelag" m. a. w. het verdrongen affect, verliefdheid op den vader, maakt zich van den analyticus meester; nu is de verliefdheid op den vader weer een verdringing van de verliefdheid op K., een derde oplage dus: het is dan ook geen wonder, dat de rooksensatie na den eersten droom op kussen heet betrekking te hebben, kussen van K.,

kussen van den vader, kussen van analyticus. — Analyticus betreurt het, niet eer op de teekenen der overdracht te hebben gelet en ze haar niet te hebben medegedeeld. — Haar differente wraakmotieven, die zich aan zijn persoon heeten over te dragen en haar de kuur doen verlaten, bespeurt hij eerst, als het te laat is. — Het dagengetal 14 dat ze hem meedeelt, als de tijd, sinds het voornemen van heengaan in haar wakker werd, is een opklarend getal voor de analoge gevoelens van hoop, wraak en hoogmoed „14-tägige Kündigung, wie eine Gouvernante". Het onbewuste, wij merkten het op, goochelt in deze theorieën met getallen en namen. Komt men hier niet tot het fatalisme van zich te laten drijven als op begrippen van verkeerd belicht occultisme, het noodlot van wichelaars en kaartleggers? Wat wordt er dan van de zoo hoog geroemde autonomie, waarvan de analyse steeds den mond vol heeft? Heeft het niet al den schijn, dat dit slechts een woord is, 't welk men zijn beteekenis ontneemt door het even sterk geaccentueerde „mechanisme" „determinisme"? Ja, voert men misschien tegen, maar het eerste hoort tot het bewuste, het andere tot het onbewuste. Doch wat heeft het bewuste aan de het toegedichte autonomie, wanneer het onbewuste — die haast onwrikbaar mechanische macht, — de persoonlijkheid en haar lot op die wijze determineert, als uit deze zielsleer en haar toepassing blijkt?

De overdracht, op zich zelf, vertraagt de genezing: Zoolang het meisje naar iets zou verlangen als o. a. den vermoeden kus van den analyticus kan zij dus niet genezen. Wat kan op die wijze de verbeelding van den analyticus zich al niet voorstellen als tegenhouder van genezing! Het is voor hem gemakkelijk zich wijs te maken, dat een mooi jong meisje naar den druk van een paar doorrookte lippen van haar bejaarden geneesheer verlangt, al treedt dan ook de rook als weerstand op — en dan dit haar onbewust verlangen de macht tot ziekblijven te geven. Daarmee is niet genezen nog allicht te rechtvaardigen!

Dr. JUNG, die in zijn geschriften bijzonder veel gewicht toont te hechten aan getallen en namen, woont te Küssnacht. De naam van deze woonplaats zal dus wel niet toevallig zijn: Liefdesoverdracht leidt heel gemakkelijk tot vermoedens van kusverlangens als hier boven. Aan wat een rijken zegen van kussen geeft die naam te denken, gedroomd n den nacht van het onbewuste der patienten. Wat een taak heeft een analyticus, die zulk een zegen moet afweren en ondanks den tegenstand van zoo'n kussenbestorming de praktijk der leer heeft te doen triomfeeren! Men zal wel niet op schrift brengen, hoeveel mislukkingen, ondanks de gelukte en niet-gelukte overdracht van een kussenvol heimwee, de analyse zou hebben te boeken, als wij de waarheid eens kwamen te hooren.

Wat ons verwondert in beschreven behandeling is, dat het meisje het nog drie maanden bij een dergelijke zielsontleding of beter zielsontwrichting heeft uitgehouden; dat zij steeds binnen de perken der beleefdheid bleef en hare ontkenningen immer op zachten en vriendelijken toon heeft geuit. Men krijgt wel den indruk, dat zij ver is van de kinder-

lijke onwetendheid, die men zoo gaarne bij een jonge ziel waarneemt en die, helaas, hoe langer hoe zeldzamer wordt. Maar men merkt dan ook uit het beschrevene, dat de levensomstandigheden van het kind, haar opvoedende omgeving niet zeer geschikt zijn, om haar in deze gewenschte onwetendheid te bewaren. Ook zijn onwetendheid en onschuld twee. De oorspronkelijke onbewuste onschuld moet onder de verstandelijke ontplooiïng en den drang des levens ten slotte wel een bewuste worden. Een mensch kan geen kind blijven, en gelukkig als hij in het besef leeft van de volle waarde der sexueele onschuld; deze vindt in geen leeftijd of geen levensomstandigheden recht tot beperking.

Als zij na haar heengaan nog eenige weken in „Durch-einander" leeft, zooals zij later meedeelt, is dit al te begrijpelijk. 't Was me dan ook een zelfbesef, dat haar werd voorgelegd, opgedrongen. De analyse schijnt geen rust te hebben voor ze met haar sektarischen dwang het kind in een schandlijst heeft geplaatst en haar met lichaam en ziel op den mesthoop der sexueele ontaarding heeft geworpen, ten minste volgens haar oorzakelijkheids-meening en ondanks alle mogelijke protesten en onschuldsbetuigingen. Als de dwanggedachte der analyse, dat het bewuste steeds het tegendeel beteekent in het onbewuste, juist zou zijn; dat wie bv. deugdzaam is onbewust een schavuit kan worden genoemd, dan is het ook konsekwent, dat wat bewust niet deugt, onbewust goed en verheven zal zijn: De godslasterende en zielsverwoestende leer der psycho-analyse vinden we dan ook vaak door haar aanhangers verklaard als een heiligen arbeid. Voorwaar ja, en er zijn menschen die van haar spreken, als van de wetenschap, het heil der toekomst, en men hoort het zoo dikwijls: „degenen die zeer hoog staan kunnen alleen op dit terrein werkzaam zijn". Welnu, zoo'n wetenschap werp ik zonder bedenken mijn verachting in het gezicht en met mij, ik weet het zeker, honderden. Ik vraag den lezer alleen nog vergeving, dat ik hem de waarheid in haar volle afschuwelijkheid heb voor de oogen gehouden. Maar ik kon niet anders, ik deed het met den uitersten tegenzin.

In 't begin van dit werkje heb ik vaak mijn pen doen rusten met het woord „oncopieerbaar", maar verderop heb ik veel erger dingen dan deze oncopieerbaarheden neergeschreven; ik voelde opeens den plicht om al het schrikwekkende in zijn naakte waarheid te doen uitkomen. Het werk, waaruit ik de verhandeling onder de aandacht van het publiek breng, is heel moeilijk te krijgen; iemand wist in Weenen een oud exemplaar voor mij machtig te worden; daarom heeft de lezer er misschien niets aan, wanneer ik hem voortdurend met een „oncopieerbaar" naar het boek zelf verwijs. Het mooist van alles is, dat FREUD, wanneer het meisje hem ontijdig verlaat, als zijn analyse haar, zooals ik zeide, met lichaam en ziel op den mesthoop der ontaarding heeft geworpen, van zichzelf zegt: „Wer, wie ich, die bösesten Dämonen, die unvolkommen gebändigt in einer menschlichen Brust wohnen, aufweckt, um sie zu bekämpfen, muss darauf gefasst sein, dass er in diesem Ringen selbst nicht unbeschädigt bleibe". Och ja, wat zal die vermeende wraakzucht van het goede, edele kind haar vriend en heiland toch

geweldig hebben geschaad! 't Is immers waar, de analytici staan zoo hoog en hun slachtoffers zijn leugenaars en misdadigers!

In zijn Psycho-Pathologie des Alltagsleben lezen we, hoe FREUD het geval, in zijn „Bruchstück einer Hysterie-Analyse" behandeld, in zijne college's verwerkte, waar ook meisjes-studenten tegenwoordig waren. Zoudt gij, ouders, uwe kinderen in een dergelijken leergang willen geschoold zien, doordrongen zien worden van de wijsheid van zulk een wetenschap? Sluit niet uwe oogen in goedgelooven; wij leven in een tijd van zeer groot zedelijk verval naast een zeldzame en prachtige regeneratie. Zulke tijden nopen tot dubbele waakzaamheid; men onderkenne de geesten vóor men ze gehoor geeft; men onderzoeke de strijdenden vóor men zich onder hun leuzen schaart!

